

# ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

37E JAARGANG

WOENSDAG 27 AUGUSTUS 1952

No 1840

## COMMISSIE VAN REDACTIE

*Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen;  
F. de Vries; C. van den Berg (secretaris)  
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.*

*Assistent-redacteur: J. H. Zoon.*

## COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË

*J. E. Mertens; J. van Tichelen;  
R. Vandeputte; F. Versichelen.*

## INHOUD

	Blz.
België en de Benelux na „le miracle hollandais” <i>door Dr H. W. J. A. Vredegoor</i> .....	648
Herbewapeningseconomie .....	652
Gemeentelijke leningen <i>door J. Hasper</i> .....	654
Enkele beschouwingen over het monetair nationaal budget <i>door Drs H. W. J. Bosman</i> .....	655
Ingezonden stukken:	
Nogmaals „Na zeven jaren” <i>door D. de Boer</i> met naschrift van „Een stem uit het bedrijfsleven” .....	658
Techniek en toepassing der werkclassificatie <i>door Mr R. J. Erdbrink</i> .....	659
Boekbespreking:	
G. Frumkin: Population changes in Europe since 1939, <i>bespr. door Prof. A. M. de Jong</i> .....	659
Aantekening:	
De Engelse ijzer- en staalindustrie <i>door F. I. H. Vos</i> .....	662
Geld- en kapitaalmarkt .....	662

## Dezer dagen

„stil, wees stil”; laten wij niet de staf breken over de kabinetsformatie. De wichelroede beweegt over land en zee op zoek naar nieuwe bronnen van ministeriabiliteit. Zij schijnt te zullen uitslaan, zodat ieder kiezer dan spoedig, met Vondel, „lere staatsgeheimenissen, nooit voorhene klaar verstaan”.

Het land leeft voort; de belastingdienst heeft in Juli, in een zwijgende ambtelijke hulde ex post aan de afgetreden leidsman, een recordbedrag aan aanslagen op de kohieren gebracht.

„Klop, klop, klop mijn hamertje”, de Belgische schoenindustrie maakt zich bezorgd over de nijverheid der Nederlandse schoenfabrikanten; men wil beschermd worden door een extra-heffing op geïmporteerd Nederlands schoeisel. Het blijft moeilijk met de Benelux. Toen we nog op een schoen en een slof gingen, was Nederland eigenlijk te kaal gezelschap; nu we weer een voet hebben om op te staan, zag men in België graag, dat we meteen op groter voet gingen leven, althans wat het nominale loonpeil betreft.

Het zal niet gaan, aan de vergulde siermuiltjes zijn we nog niet toe. Dat is, zo te zien, ook begrepen in de Europese Betalingsunie. Volgens het jongste verslag moet Nederland voorzichtig blijven, omdat de betalingsbalans over 1953 de ijzeren laars van Mars zal voelen. Toch blijft het ook in de Europese Betalingsunie moeilijk. Het is zaak, dat iedere debiteur braaf wordt en zijn betalingsbalans rechttrekt. Al te lang braaf blijven wordt ook weer niet bewonderd, want dat belemmert de deugzaamheid van anderen.

„Living on a shoestring”, Britannia tracht de veter te knopen met hernieuwde Amerikaanse hulp. Intussen heeft de Trade Unions Council, zoals de „old woman, who lived in a shoe” haar vele kinderen de les gelezen: als iedereen meer vraagt, krijgt elk minder. Het is goed en zoet, eenvoudig te leven, zei het oude Latijnse themaboek bij wijze van scholastische oefening.

Terwijl de assistenten de toneellaarzen rijgen voor de presidentiële candidates, die in September de traditionele hoge podia zullen betreden, zijn er in het alledaagse Amerikaanse economisch gebeuren een paar opvallende verschijnselen. De export is in Juni sterk verminderd, ook de commerciële onder aftrek van militaire leveranties; de tendentie wordt als ongunstig gezien. Het geraamde begrotingstekort zal niet tot de volle omvang worden bereikt. Bij alle deugzaamheid bepeinen thans beide partijen, hoe een beetje inflatie zou uitwerken.

Waar de schoen wringt, laat zich wellicht het best demonstreren aan het product zwavel. Verleden jaar zo schaars, dat ieder er om riep, thans in zo versterkte mate aangeboden, dat de behoefte dicht wordt benaderd. De Nederlandse index der groothandelsprijzen daalde in Juni voort.

## EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering-Mij. op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.

Aanpassing van ondernemingspensioen-  
en spaarfondsen aan de  
NIEUWE WETTELIJKE BEPALINGEN

Kantoor: Bellevuestraat 2, Dordrecht, Telefoon 01850-5345

## Nationale Handelsbank, N.V.

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

*vacatures*

*Bij een der grootste vooraanstaande onder-  
nemingen bestaat voor een*

### JONG ECONOOM

*met enige ervaring de gelegenheid te wor-  
den opgeleid voor de functie van*

#### ECONOMISCH-COMMERCIEEL STAFFUNCTIONARIS

*Aan de functie worden qua persoonlijkheid,  
verkoopkracht, commerciële inzicht, talen-  
kennis en leidinggevende kwaliteiten de  
hoogste eisen gesteld; kandidaten moeten  
eveneens op de hoogte zijn van de moderne  
bedrijfsvoering.*

*Geboden wordt een levenspositie op zeer  
hoog niveau.*

*Candidaten, die hiervoor in aanmerking  
komen, zullen worden uitgenodigd deel te  
nemen aan een psychologisch onderzoek.  
De resultaten hiervan zullen met de des-  
betreffende worden besproken.*

*Eigenhandig geschreven brieven met pasfoto  
en volledige inlichtingen omtrent opleiding,  
ervaring, levensloop en reden van sollici-  
tatie onder letter K. 202 te zenden aan het*

*Amsterdams Psychotechnisch Laboratorium,  
adviseurs voor beroepskeuze en bedrijfs-  
psychologie o.l.v. Dr. Ph. M. v. d. Heijden,  
Verdistraat 6, Amsterdam-Z.*



## R. MEES & ZONEN

A° 1720

BANKIERS & ASSURANTIE-MAKELAARS

### ROTTERDAM

AMSTERDAM - 's-GRAVENHAGE  
DELFT - SCHIEDAM - VLAARDINGEN

*vacatures*



UNILEVER N.V.

zoekt voor haar afdeling  
MARKTONDERZOEK

EEN

### Wetenschappelijk Assistent

voorkeur geniet  
DOCTORANDUS IN DE ECONOMIE  
leeftijd tot 35 jaar.

Schriftelijke sollicitaties onder vermelding van  
leeftijd en opleiding te richten aan de Cen-  
trale Personeelafdeling, Museumpark 1 te  
Rotterdam onder nr. 283.

ADVERTEER REGELMATIG!

## DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

*Dr H. W. J. A. VREDEGOOR, België en de Benelux na „le miracle hollandais”.*

Nederland heeft de Belgische voorwaarden voor een volledige economische unie vervuld: de verbetering van de betalingsbalans — „le miracle hollandais” — kan niet als tijdelijk en toevallig van aard worden beschouwd. Er worden nu echter van Belgische zijde weer andere eisen gesteld: de „dirigistische” loonpolitiek dient te worden verlaten. De bezwaren betreffen, naar aan te nemen valt, niet de bemoeienis met de ontwikkeling van het loonpeil, maar de huurpolitiek. De kunstmatig laag gehouden huren zouden Nederland in staat stellen een laag loonpeil te handhaven, waardoor de Belgische producten niet tegen de Nederlandse zouden kunnen concurreren. Schrijver toont nu aan, dat verhoging van de huren in Nederland allerminst betekent, dat het Nederlandse loonvoordeel t.o.v. België verdwenen zou verminderen. Vervolgens bespreekt hij, dat, om het loonverschil te verminderen, er in de bestaande omstandigheden meer te zeggen is voor een loonsverlaging in België dan voor een loonsverhoging in Nederland. Door partiële loonsverlagingen en een meer actieve structuur- zowel als conjunctuurpolitiek zou men in België z.i. de huidige moeilijkheden kunnen bestrijden. Het wordt, naar het schrijver voorkomt, hoog tijd, dat men het er nu eindelijk over eens wordt of men de Benelux werkelijk of alleen als schoonschijnende façade wil. Er kan z.i. georganiseerd worden gecooördineerd, dat de te verwachten voorstellen van de Belgische Regering niet tot liquidatie maar tot verdere uitbouw van de Benelux zullen leiden.

### *Herbewapeningseconomie.*

Bij de op handen zijnde „annual review” van de te Lissabon in Februari jl. vastgestelde richtlijnen zullen de NATO-landen twee grote problemen ontmoeten: 1. precisering van de totale omvang der gezamenlijke defensie-inspanning voor 1953 en volgende jaren; 2. precisering van ieders aandeel in de gezamenlijke defensie-inspanning voor 1953 en volgende jaren. Voor de NATO-leden onderling is de tijd van nationale geheimzinnigheid voorbij. Hun taak is er daardoor niet gemakkelijker op geworden, maar het is de moeite waard: zij kunnen door collectieve inspanning een vroeger ondenkbare mate van defensieve efficiency bereiken, die de niet-militaire bestedingen van hun nationaal product veiliger zal stellen dan bij een per land geïsoleerde defensiepolitiek mogelijk zou zijn.

### *J. HASPER, Gemeentelijke leningen.*

In October 1951 werd een congres gehouden over de gemeentelijke financiële nood. Men was beducht voor een vlottende schuld van 1 milliard gulden. De moeilijkheden zijn praktisch opgelost door een deblokkering van de reserve van het Gemeentefonds, de uitgifte van woningbouwleningen, geplaatst bij de fondsen, de natie en bij particulieren (met attracties) en een verzachting van het rentegamma. De gemeenten lenen nu geld om een voorraadje te uitschrijven en de gemeenten kapitaalwerken moeten betalen, zomede voor de aflossing van te kort lopende leningen (de laatste jaren zijn zeer veel leningen van 5 tot 10 jaar gesloten).

### *Drs H. W. J. BOSMAN, Enkele beschouwingen over het monetair nationaal budget.*

Als bijlagen bij het Centraal Economisch Plan voor 1951, verschenen in September 1951 en bij het Plan voor 1952, gepubliceerd in April 1952, zijn naast de gebruikelijke

ationale budgetten ook zgn. monetaire nationale budgetten opgenomen: in het Centraal Economisch Plan 1951 vindt men de voorlopige realisatiecijfers voor 1950 alsmede de prognose en het plan voor 1951, terwijl in het Centraal Economisch Plan 1952 naast voorlopige realisatiecijfers voor 1951 een achttal alternatieven voor 1952 werden opgenomen. Het monetair nationaal budget is een belangrijk instrument ter verdieping van het inzicht in de economische kringloop, gezien van monetair oogpunt uit. In deze beschouwing wordt aan dit stelsel aandacht geschonken.

## — SOMMAIRE —

*Dr H. W. J. A. VREDEGOOR, La Belgique et Benelux après „le miracle hollandais”.*

Les Pays-Bas ont rempli les conditions exigées par la Belgique préalablement à la réalisation d'une union économique complète: l'amélioration de la balance des paiements — „le miracle hollandais” — ne peut pas être considéré comme temporaire et accidentel. Toutefois les milieux belges formulent de nouvelles exigences: il faut que les Pays-Bas abandonnent leur politique „dirigiste” en matière de salaire. Ainsi qu'on peut le constater, cette objection ne vise pas tellement l'intervention de l'Etat dans l'évolution des salaires, mais bien sa politique des loyers. En effet ce sont les loyers maintenus artificiellement bas qui mettent les Pays-Bas en mesure de maintenir un bas niveau de salaires, de sorte que les produits belges ne peuvent soutenir la concurrence des produits hollandais. Selon l'argumentation de l'auteur, une hausse des loyers aux Pays-Bas n'entraînerait pas le moins du monde une grande diminution de l'avantage que ce pays possède sur la Belgique en matière de salaires. En outre, il estime que pour diminuer la différence entre les salaires des deux pays, il serait plus indiqué, dans les circonstances actuelles, de procéder à une baisse des salaires en Belgique plutôt qu'à une hausse aux Pays-Bas. A son avis, la Belgique pourrait venir à bout des difficultés du moment, en opérant des baisses de salaires partielles et en menant une politique de structure et de conjoncture plus active.

### *L'économie du réarmement.*

Lors de la prochaine revision annuelle des directives fixées à Lisbonne en février dernier, les pays du NATO rencontreront deux grands problèmes, à savoir, la délimitation de l'ampleur de l'effort commun de défense et la détermination de la participation de chaque pays pour 1953 et les années suivantes.

### *J. HASPER, Les emprunts communaux.*

En Octobre 1951 s'est tenu un congrès aux fins d'étudier les difficultés financières des communes. Celles-ci sont à l'heure actuelle pratiquement résolues. L'auteur explique de quelle manière la solution a été atteinte.

### *Drs H. W. J. BOSMAN, Quelques considérations sur le „budget monétaire national”.*

Dans le plan économique central qui est publié annuellement, on insère, à côté des budgets nationaux, également des „budgets monétaires nationaux”. Ceux-ci constituent un remarquable instrument d'étude de l'évolution économique du pays, du point de vue purement monétaire. L'auteur attache son attention à ce système.

## België en de Benelux na „le miracle hollandais”

„Le miracle hollandais”.

Indien men de Benelux-onderhandelingen en de perscommentaren hierop gedurende de laatste jaren overziet, krijgt men de indruk dat vele Belgen, althans tot voor kort, wel tevreden waren met de bestaande toestand, die zo ongeveer op een douane-unie neerkwam. Deze douane-unie heeft België grote voordelen gebracht in de vorm van een — ook vergeleken bij vóór de oorlog — sterk actief saldo van de betalingsbalans met Nederland. Met name na de opheffing van de contingentering ten opzichte van België bij het tot stand komen van de Voorunie in het begin van 1950 heeft de export naar Nederland een waardevolle bijdrage geleverd tot bestrijding van de werkloosheid in België.

De afdekking van het betalingstekort met België bracht Nederland echter in grote moeilijkheden. Vandaar dat van Nederlandse zijde steeds bij België werd aangedrongen op een regeling van dit probleem door een nauwer monetair samengaan van beide landen. Dat België hiervoor niet zoveel voelde is te verklaren: een monetaire unie met een land, dat een groot tekort op de betalingsbalans heeft, is inderdaad weinig aantrekkelijk.

Was de afwijzende Belgische houding begrijpelijk, zij het strijdig met een spoedige verwezenlijking van de economische unie, de Nederlandse houding in deze omstandigheden kan niet anders dan worden geprezen. Immers, hoewel Nederland krachtens zijn interne en externe economische situatie het zich eigenlijk nog niet kon veroorloven, stelde het toch in het belang van de Benelux de grenzen wijd open voor de met ongeduld wachtende Belgische goederen. Het commentaar van „The Economist” van 8 September 1951 spreekt boekdelen: „... it is the boom in Belgium exports to the Netherlands, made possibly by the Benelux dismantling of custom barriers between the two countries, that provides the main explanation of Belgium's net surplus with E.P.U. as a whole”.

Deze situatie leidde evenwel voor Nederland tot een vermindering van zijn goud- en deviezenvoorraad tot een zeer laag peil. Om een totale uitputting van deze reserves te voorkomen was Nederland in het voorjaar 1951 gedwongen zijn economische en financiële politiek drastisch te herzien en over te gaan tot creditrestrictie en rigoureuze vermindering van de subsidies op levensmiddelen e.d., derhalve tot investerings- en consumptiebeperking. Een dergelijke politiek kon men overigens van Belgische zijde steeds als voorwaarde voor een nauwer monetair samengaan horen noemen.

Nadat de Nederlandse betalingsbalans in belangrijke mate als gevolg van de genoemde maatregelen een sterke verbetering had ondergaan, zond de Nederlandse Regering op 18 Februari jl. een nota aan de Belgische Regering, waarin een keer te meer werd aangedrongen op een straffere coördinatie van de economische en monetaire politiek van beide landen. Indien men de hoop heeft gekoesterd, dat deze voorstellen na de verbetering van de Nederlandse betalingsbalans een beter onthaal van Belgische zijde zouden vinden, dan kwam men bedrogen uit. De Belgische reacties t.o.v. een nauwer monetair samengaan, een gemeenschappelijke handelspolitiek t.o.v. het buitenland e.d. waren over het geheel genomen afwijzend. Uit de Belgische commentaren kreeg men verder de indruk, dat men in België in het algemeen eenvoudig niet kon geloven aan de duurzaamheid van de reeds vele jaren van Belgische zijde gevraagde en nu plotseling opgetreden verbetering van de Nederlandse betalingsbalans.

Het is de laatste maanden inmiddels wel duidelijk geworden, dat deze verbetering niet als tijdelijk en toe-

vallig van aard kan worden beschouwd: „le miracle hollandais” valt niet meer te ontkennen. Nu men dus geneigd zou zijn te denken, dat Nederland de Belgische voorwaarden voor een volledige economische unie heeft vervuld, en niets meer aan een dergelijke unie in de weg staat, rijzen echter van Belgische zijde weer andere bezwaren. In toenemende mate kan men nl. de laatste tijd Belgische klachten horen over de scherpe Nederlandse concurrentie en stelt men in verband hiermede de eis, dat Nederland de tot dusverre gevoerde „dirigistische” loonpolitiek verlaat, vóórdat een nauwere samenwerking kan worden overwogen. Een en ander kwam duidelijk tot uitdrukking op het twee maanden geleden gehouden Benelux-congres.

*De beperkte betekenis van het lage huurpeil voor de Nederlandse concurrentiekracht.*

De vraag dient te worden gesteld, welke bezwaren in België tegen de Nederlandse loonpolitiek worden gevoeld. Men kan zich moeilijk voorstellen, dat deze zich richten tegen het feit, dat de Overheid in Nederland zich met de loonvorming bemoeit. Immers, dit geschiedt tegenwoordig in de meeste landen. Men denke bijv. aan Frankrijk en Engeland, waar de Regering in haar strijd tegen de inflatie zich zeer intensief met de loonvorming bezighoudt. Men vergete ook niet de Verenigde Staten met de „Wage Stabilization Board” en het ingrijpen van President Truman in de staalstaking. En ten slotte is toch ook in België de Regering de laatste tijd tweemaal, in de herfst van 1951 en in het voorjaar van 1952, zeer intensief betrokken geweest bij een landelijk loondispuut. Aan te nemen valt dus, dat de Belgische bezwaren niet het feit betreffen dat de Nederlandse Regering bemoeienis heeft met de ontwikkeling van het loonpeil als zodanig <sup>1)</sup>. Dit temeer, daar op slechts enkele uitzonderingen na — overeenkomstig vroegere Belgische wensen in deze richting — alle overheidsbemoeienis met de prijzen heeft opgehouden en de subsidies nagenoeg geheel zijn afgeschaft.

Waaruit bestaan de Belgische bezwaren tegen de „dirigistische” loonpolitiek in Nederland dan wel? Men krijgt veelal de indruk, dat deze slechts een klein onderdeel van de loonpolitiek en wel de huurpolitiek betreffen. De kunstmatig laaggehouden huren zouden Nederland in staat stellen een laag loonpeil te handhaven, waardoor de Belgische producten niet tegen de Nederlandse zouden kunnen concurreren. Het valt inderdaad niet te ontkennen dat, dank zij de bevrozing van de huishuren, deze slechts 15 pCt hoger zijn dan in 1939, hetgeen uiteraard het loonpeil drukt. In dit verband dient echter te worden opgemerkt, dat ook in verschillende andere landen, waarmede Nederland moet concurreren, de huren laag gehouden worden. Zo bedraagt in Engeland de stijging van de post huren e.d. t.o.v. 1938 14 pCt. Erkend dient echter te worden, dat wij t.o.v. onze Benelux-partner een concurrentievoordeel genieten ten gevolge van de Nederlandse huurpolitiek.

Betekent dit nu — zoals men in België veelal schijnt te menen — dat, indien men de huren in Nederland slechts zou verhogen, het Nederlandse loonvoordeel t.o.v. België sterk zou verminderen? Allerminst. In de volgende regels zal worden aangetoond waarom.

Gaan wij er eens van uit, dat de huren van 115 pCt verhoogd worden tot 150 pCt, derhalve met 35 pCt van

<sup>1)</sup> Een en ander neemt overigens niet weg, dat het de vraag is of de verbeterde economische situatie van Nederland en het verdwijnen van de inflationaire spanningen, geen aanleiding voor de Overheid kunnen vormen om zich wat te distancieren van de loonvorming.

het oorspronkelijke peil van 1938. Nemen wij verder aan, dat deze verhoging niet door belastingverlaging (bijv. door verlaging van de vereveningsheffing, die tot een compenserende daling van de kosten van levensonderhoud zou moeten leiden) maar volledig door loonsverhogingen gecompenseerd wordt. Aangezien het loon bij een huurpeil van 100 pCt van 1938 erda 7 pCt van het arbeidersbudget uitmaakte, zal een volledige looncompensatie van een huurverhoging met 35 pCt in eerste instantie een loonsverhoging eisen van  $35/100 \times 7 \text{ pCt} = 2,45 \text{ pCt}$ . Deze loonsstijging zal echter via een toeneming van de productiekosten tot een toeneming van de kosten van levensonderhoud leiden, die bij volledige looncompensatie weer tot loonsverhoging zal nopen enz. enz. Bij een loonquote in het maatschappelijke product van globaal 50 pCt, komen wij zo tot een secundaire prijsstijging van  $50/100 \times 2,45 = 1,225$  en uiteindelijk tot een loonsstijging van ongeveer  $4\frac{1}{2}$  pCt. Hierdoor zou het loonverschil tussen België en Nederland slechts in beperkte mate worden verminderd.

Maar, zo luidt wellicht de tegenwerping, dan moeten de huren nog maar verder worden verhoogd, bijv. tot 200 pCt van 1938, waardoor ze ook meer in overeenstemming met de bouwkosten zouden zijn. Een abrupte huurverhoging van een dergelijke omvang zou echter o.a. doordat het voor grote bevolkingsgroepen praktisch onmogelijk zou zijn de gevolgen er van op een of andere wijze te compenseren, tot grote spanningen aanleiding geven. Zij is dan ook niet denkbaar voor een land met een uitgesproken rustige ontwikkeling als het onze, waar ellenlange discussies plegen te worden gevoerd over een stijging van de kosten van levensonderhoud met een fractie van een procent. Uitgesmeerd over een paar jaren, laten wij zeggen drie à vier jaren, ontmoet een huurverhoging tot genoemd peil echter minder bezwaren en is zij praktisch wel doorvoerbaar. Of zij in dit geval tot een belangrijke verdere inkrimping van het loonverschil tussen Nederland en België zal leiden, moet echter om de volgende redenen worden betwijfeld.

Indien men vooropstelt, dat de werknemers volledige compensatie voor een huurverhoging dienen te ontvangen, moet dit inhouden, dat andere bevolkingsgroepen de stijging van het huurpeil direct en indirect (via de stijging van de kosten van levensonderhoud die het gevolg van een compenserende loonsverhoging is) voor hun rekening nemen. Hierbij zij aangetekend, dat onder deze bevolkingsgroepen die delen van de bevolking vallen, die bij de prijsstijging van het laatste decennium steeds het slachtoffer zijn geweest. Voor zover nu de huurverhoging ten goede komt aan de huiseigenaren, vindt een inkomensverschuiving plaats van de geen compensatie genietende bevolkingsgroepen naar de huiseigenaren. Zolang het er om gaat een einde te maken aan een ongerechtvaardigde relatieve verslechtering van de positie van de huiseigenaar t.o.v. andere bevolkingsgroepen is een dergelijke inkomensverschuiving te verdedigen, ook al kan zij in bepaalde gevallen met hardheden gepaard gaan. Zodra echter de positie van de huiseigenaar is verbeterd tot een redelijk peil, wat men daaronder ook verstaan mag, verandert de zaak. Aangenomen kan worden dat de baten van een eventuele verdere huurverhoging door de Schatkist zullen worden afgeroomd. Er vindt dan een inkomensverschuiving plaats van de geen compensatie krijgende groepen naar de Schatkist. Gezien de sociale instelling van de Nederlandse economische politiek kan in dit geval worden verwacht, dat de Schatkist genoemde groepen uit de baten van de huurverhoging compensatie zal geven. Het beste kan dit geschieden, door de eventuele verdere huurverhoging niet meer met een compenserende loonsverhoging gepaard te doen gaan, maar de huurverhoging voor de gehele bevolking zo goed als dit mogelijk is te compenseren door overeenkomstige belastingverlagingen. Voor de Schatkist behoeft dit geen offer te betekenen,



omdat voor haar de belastingverlagingen worden toegestaan door de baten van de huurverhoging.

Een dergelijke politiek lijkt niet alleen sociaal de meest billijke. Zij is ook economisch de aangewezen politiek, omdat zij de concurrentiekracht t.o.v. het buitenland door loonsverhogingen niet onnodig verslechtert, terwijl zij bovendien de mogelijkheid opent geleidelijk, zonder te grote schokken, te komen tot een economisch verantwoord huurpeil. Alleen dient men er rekening mee te houden, dat de Schatkist niet haar volledige ontvangsten uit een huurverhoging voor compenserende belastingverlagingen zal besteden, maar uit overwegingen van begrotingsevenwicht een deel er van zal gebruiken ter financiering van de nieuwbouw. Dit zal echter relatief niet belangrijk zijn. In de eerste plaats omdat de nieuwbouw per jaar slechts iets meer dan 2 pCt van het totale aantal woningen in Nederland bedraagt. In de tweede plaats omdat bij het afkomen van een dergelijke huurverhoging de subsidies aan de op dat tijdstip sinds 1940 gebouwde woningen reeds door de Schatkist in de begroting zijn verwerkt, m.a.w. de betreffende uitgaven geen nieuwe het begrotingsevenwicht bedreigende last vormen. In de derde plaats omdat bij een huurverhoging tot 200 pCt van 1938 de huren van de nieuwbouw wel ongeveer vastgesteld zullen kunnen worden op het peil, dat overeenkomt met de bouwkosten, die ruim 250 pCt van 1938 bedragen. In dit geval immers, zou de Overheid de nieuwbouw in het geheel niet meer behoeven te subsidiëren. Uit een en ander kan worden afgeleid, dat een huurverhoging die gaat boven het peil dat de huiseigenaren een „rechtvaardig” inkomen geeft, wellicht in het geheel niet maar ten hoogste met een loonsverhoging van twee of drie procent gepaard zal gaan.

Hoewel een huurpeil van 150 pCt wel niet zo ver verwijderd zal liggen van het voor de huiseigenaren „rechtvaardige” peil, is de mogelijkheid niet uitgesloten, dat de Overheid, althans voorlopig, een lager percentage aan de huiseigenaren zal toekennen. Verder dient er rekening mee te worden gehouden, dat er van verschillende kanten op aangedrongen wordt; dat ook voor zover de te verwachten huurverhoging aan de huiseigenaren ten goede zal komen, althans gedeeltelijk, geen looncompensatie zal worden gegeven, maar compensatie voor de gehele bevolking door belastingverlaging. In dit geval komt dit neer op een overeenkomstige verslechtering van de positie

van de Schatkist, reden waarom er m.i. ernstige bezwaren tegen bestaan. De Schatkist dient nl. toch al te rekenen met een belangrijke achteruitgang van haar positie in verband met de toenemende bewapeningsuitgaven, de langzamerhand op een einde lopende inhaal van de belastingachterstand en last but not least de belastingconcessies aan het bedrijfsleven, die nodig zullen zijn, willen de investeringen in het komende jaar niet tot een voor de werkgelegenheid noodlottig peil dalen. Niettemin is het — afgaande op de discussie over dit onderwerp — zeker niet uitgesloten, dat de Schatkist althans een deel van een aan de huiseigenaren ten goede komende huurverhoging door belastingverlaging zal compenseren.

Wij komen dan ook tot de conclusie, dat de in ons land omstreeks de komende winter te verwachten huurverhoging ten hoogste een loonstijging van 4,5 pCt (zoals hiervoor werd berekend) ten gevolge zal hebben, maar wellicht slechts tot een loonsverhoging van 1 à 2 pCt zal leiden. Een verdere huurverhoging in de daaropvolgende jaren zal voorts slechts tot een zeer beperkte loonstijging aanleiding geven. Een en ander is zeer belangrijk minder dan men van Belgische zijde verwacht, zoals mede mag worden afgeleid uit de felheid waarmede de laatste maanden in België geprotesteerd wordt tegen het kunstmatig lage huurpeil in Nederland en de voordelen hiervan voor de Nederlandse concurrentie.

Intussen dient, wat de loonsverhouding tussen België en Nederland betreft, nog te worden opgemerkt, dat het Nederlandse kostenpeil door het inwerking treden van de werkloosheidsverzekering met ruim 3 pCt is verhoogd (de compenserende loonsverhoging plus de door de werkgevers te betalen premie). Bovendien bestaat de mogelijkheid, dat de Regering in de naaste toekomst zal overgaan tot een vermindering c.q. opheffing van de consumptiebeperking, die in het voorjaar van 1951 nodig was, hopelijk overigens eerst, nadat men de consequenties voor onze export van de andere kostenverhogingen heeft kunnen nagaan. Aangekend zij hierbij, dat die consumptiebeperking ten gevolge van prijsdalingen van 5 pCt reeds tot ongeveer 2 pCt is gedaald.

Al met al lijkt het waarschijnlijk, dat het Nederlandse loonpeil (incl. sociale lasten) in het voorjaar 1953 ruim 5 pCt hoger zal liggen dan een jaar tevoren; een 10 pCt hoger niveau is zelfs mogelijk, hoewel de Regering dit met het oog op de buitenlandse concurrentie wel zal trachten te voorkomen. In ieder geval zal, bij gelijkblijvende Belgische lonen, het loonverschil met België, hoewel wat minder geworden, toch nog groot blijven, met name voor zover de Belgische berichten juist zouden zijn, die over verschillen van 30 à 40 pCt spreken.

#### *Loonsverhoging in Nederland of loonsverlaging in België?*

De Belgische aandrang tot loonsverhoging in Nederland zal wel niet afnemen, indien men van Belgische zijde tot de ontdekking komt, dat het argument van het kunstmatig lage huurpeil slechts in zeer beperkte mate opgaat. Hoe gaarne men van Belgische zijde een substantiële loonsverhoging zou zien, blijkt bijv. uit de zonderlinge redenering die Nederland de laatste tijd wel wordt voorgedragen. Verhoog gerust de lonen — aldus deze redenering die de ontwikkeling in België als voorbeeld aanprijst — want dit zal dwingen tot grotere productiviteit, die het effect van de loonsverhoging grotendeels zal neutraliseren, zodat niet alleen de welvaart in overeenkomstige mate zal toenemen, maar ook de productiekosten slechts in beperkte mate zullen stijgen. Met betrekking tot dit laatste is men geneigd zich af te vragen, waarom de Belgen dan wel zoveel belang hechten aan een loonsverhoging in Nederland. Of zou het alleen zijn uit zorg voor de Nederlanders die geen juist inzicht hebben in de wijze waarop zij hun welvaart kunnen vergroten?

Uiteraard ligt in feite het causale verband tussen ge-

noemde factoren zó, als dit betoogd is door Drs Roemers, de Nederlandse inleider op het Benelux-congres van Juni jl. Het is, behalve de omstandigheid dat België relatief ongeschonden uit de oorlog tevoorschijn is gekomen, het sterke Belgische exportpakket na de oorlog, dat de hoge lonen en de verbetering van de welvaart heeft veroorzaakt. Daartegenover kan worden gesteld, dat in Nederland, behalve aanvankelijk de grotere oorlogsverwoestingen, het verlies van Indonesië en de sterke bevolkingstoename tot een relatief laag loonpeil en een meer bescheiden herstel van de welvaart hebben geleid en ook in de toekomst zullen leiden. De twee laatstgenoemde factoren dwingen Nederland tot een sterk opvoeren van zijn export, waarvoor een laag loonpeil voorwaarde is. Dit is ook de reden, dat Nederland er eenvoudig niet aan kan denken gevolg te geven aan de Belgische wens tot drastische loonsverhoging. Een ontwrichting van zijn betalingsbalans zou het onvermijdelijke gevolg zijn, die op haar beurt weer een belemmering voor de verwezenlijking van de Benelux zou vormen.

Men vraagt zich af, waarom tegenover de aandrang tot loonsverhoging in Nederland geen aandrang tot loonsverlaging in België wordt gehoord. Dit toch is óók een manier om het bestaande loonverschil te verminderen. Het antwoord op deze vraag is waarschijnlijk, dat een aanpassing door loonsverhoging sympathieker lijkt dan een door loonsverlaging. Desalniettemin is er in de bestaande omstandigheden meer te zeggen voor een aanpassing door loonsverlaging in België. In de eerste plaats, omdat het Nederlandse loonpeil wel laag t.o.v. het Belgische loonpeil ligt, maar niet t.o.v. dat van andere landen, terwijl daarentegen het Belgische loonniveau juist hoog ligt t.o.v. dat van andere landen. Om hiervan een indruk te krijgen is voor een aantal landen — uit de gegevens van de „International Financial Statistics” gepubliceerd door het International Monetary Fund — de loonstijging van begin 1952 t.o.v. 1938 gecorrigeerd voor depreciaties van de betreffende munt t.o.v. de dollar.

#### *Loonpeil begin 1952 in pCt van 1938, uitgedrukt in dollars.*

Duitsland	108	Frankrijk	154
Nederland	118	Zwitserland	196
Engeland	129	België	267

Hoewel de gevonden hierboven vermelde cijfers niet geheel vergelijkbaar zijn, geven zij niettemin van genoemde stelling<sup>2)</sup> wel een zeer sprekende illustratie. En het kan uitgesloten worden geacht, dat de Belgische productiviteit in zo'n korte tijd dermate is gestegen, dat zij het effect van de loonstijging t.o.v. 1938 voor het overgrote deel compenseert. Indien — internationaal gezien — het Nederlandse loonpeil niet abnormaal laag en het Belgische loonpeil wel abnormaal hoog ligt, ligt de conclusie voor de hand met betrekking tot de wijze waarop het loonverschil in de Benelux, voor zover nodig, dient te worden opgeheven.

Dat de relatief hoge Belgische productiekosten tot dusverre nog niet tot ernstige moeilijkheden hebben geleid, vindt zijn oorzaak in de sterkte van het Belgische exportpakket (dat voor ongeveer de helft uit ijzer en staal en producten daarvan bestaat) in de na-oorlogse omstandigheden, en voor een deel ook in het feit, dat België tot dusverre in staat was goedkope dollargrondstoffen te importeren. Zodra de grote buitenlandse vraag naar Belgische producten afneemt — en nadat een beginnende vraagvermindering in 1950 onderbroken is door de Korea-hausse, vallen er nu weer symptomen van te constateren — zullen de hoge Belgische productiekosten een ernstige belemmering voor de export gaan vormen. Een verlaging van het loonpeil en/of een devaluatie van de munt zullen dan

<sup>2)</sup> De juistheid van deze stelling kan ook worden afgeleid uit het zeer interessante cijfermateriaal dat voorkomt in het artikel in „E.-S.B.” van 20 Augustus jl. van Prof. Brouwers: „De concurrentieverhoudingen in West-Europa”.

voor België onvermijdelijk worden. Een en ander vormt een tweede reden, waarom een onderlinge aanpassing van het Benelux-loonpeil eerder door een verlaging van de Belgische lonen (al of niet via een devaluatie) dient te geschieden dan door een loonsverhoging in Nederland. Deze laatste zou immers dan toch maar tijdelijk zijn.

#### *De huidige Belgische moeilijkheden en haar bestrijding.*

Met het bovenstaande wil allerminst gezegd zijn, dat België om zijn huidige moeilijkheden en met name zijn toenemende werkloosheid te overwinnen, onmiddellijk tot een muntdepreciatie of tot een algemene loonsverlaging zou moeten overgaan. Bij het nog steeds bestaande, zij het afnemende, overschot op de betalingsbalans en de moeilijkheden, die hieruit voor de E.B.U. voortvloeien, zou dit absurd zijn. Wel vraagt men zich af, of in die bedrijfstakken, waar ernstige werkloosheid heerst of dreigt te zullen ontstaan, een verlaging van het loonpeil niet een van de middelen is om de moeilijkheden te overwinnen.

Daarnaast dient men m.b.t. de Belgische klachten van de groote werkloosheid altijd te bedenken, dat deze werkloosheid voor een belangrijk deel het gevolg van de doelbewuste orthodoxe financiële politiek is. Het feit, dat in het buitenland momenteel in het algemeen een hoogconjunctuur heerst en dus niet kan worden gesproken van import van werkloosheid enerzijds en anderzijds de omstandigheid, dat België een groot uitvoeroverschot heeft (derhalve a.h.w. werkloosheid exporteert), waarvan op zichzelf altijd een inflationaire invloed uitgaat, bewijzen, dat de oorzaak van de werkloosheid niet in het buitenland, maar in België zelf is gelegen.

Dit betoog is intussen niet gericht tegen de orthodoxe financiële politiek van België, welke, althans tot op zekere hoogte, een binnenlandse aangelegenheid is. Het is alleen de bedoeling op te komen tegen de omstandigheid, dat de onvermijdelijke consequentie van een dergelijke politiek — een t.o.v. het buitenland grote werkloosheid — de buitenlandse concurrentie in de schoenen wordt geschoven. Uit verschillende uitlatingen blijkt overigens, dat men ook in België wel inziet, dat „België... wel gedwongen (zal) zijn de conservatieve economische politiek met enige concessies te mengen”, zoals Mallens, in het België-nummer van „E.-S.B.”<sup>3)</sup> het uitdrukt. Dit zou het ook mogelijk maken het probleem van de structurele werkloosheid in bepaalde gebieden actiever aan te pakken.

Op genoemde wijze — partiële loonsverlagingen en een meer actieve structuur- zowel als conjunctuurpolitiek — zou men in België de huidige moeilijkheden kunnen bestrijden. In de toekomst komt men dan verder — zodra de vraag naar Belgische producten belangrijk zal afnemen en het hoge kostenpeil tot een belangrijk tekort op de betalingsbalans zal leiden — onvermijdelijk, hoe onaangenaam het ook moge zijn, voor het dilemma te staan van een algemene loonsverlaging of een muntdepreciatie tot een peil (dat wellicht hoger ligt dan het Nederlandse), waarop weer normale concurrentie met het buitenland mogelijk is. En hoewel de extreme crediteurenpositie van België in de E.B.U. nog zeer onlangs bij de verlenging van de E.B.U.-overeenkomst per 1 Juli jl. de grootste moeilijkheden met zich bracht, lijkt mij een vrij spoedige ommekeer voor België niet onwaarschijnlijk, zelfs al zijn de vooruitzichten voor de wereldconjunctuur voorlopig nog gunstig

#### *Het dreigende Belgische protectionisme.*

Mede in verband met die dreigende ommekeer dient Nederland zich in te stellen op een steeds toenemende aandrang van bepaalde Belgische zijde tot bescherming

tegen de Nederlandse concurrentie. En daar spoedig zal blijken, dat er geen kans is, dat deze concurrentie door loonsverhogingen in Nederland belangrijk zal verminderen, zal de reeds het hoofd opstekende aandrang tot protectie toenemen, vooral als men in België niet zou overgaan tot de hierboven geschetste politiek tot bestrijding van de werkloosheid.

Overigens zal de Belgische Regering niet gemakkelijk aan de protectionistische wensen tegemoet kunnen komen. Het zal nl. voor België zeer moeilijk t.o.v. de O.E.E.C. zijn over te gaan tot contingenteringen, tot een liberalisatie derhalve, zolang België nog extreem crediteur is en uit dien hoofde nog goud aan de E.B.U. onttrekt. Dit teneer, daar België zojuist op grond van zijn extreme crediteurenpositie concessies heeft verworven t.a.v. het uit de E.B.U. ontvangen goud, welke concessies zo belangrijk zijn, dat zij — zoals is uiteengezet in een artikel van Prof. Posthuma<sup>4)</sup> — het voortbestaan van de E.B.U. wel eens zouden kunnen gaan bedreigen.

Beperking van een eventuele contingentering tot de invoer uit Nederland is zo in strijd met de Benelux-gedachte, dat mag worden aangenomen, dat hieraan niet ernstig wordt gedacht. Wel kan men de laatste tijd Belgische stemmen horen, die op grond van het lage Nederlandse loonpeil, in analogie met hetgeen in de landbouwsector geschiedt, heffingen op de invoer van bepaalde Nederlandse industriële producten voorstellen. Dergelijke voorstellen, die eigenlijk neerkomen op een eenzijdig herstel van de invoerrechten, zullen uiteraard op een scherp afwijzende Nederlandse houding stuiten. Wat voor zin heeft de Benelux voor Nederland als Nederland de Belgische uitvoer geheel vrij toelaat, maar de uitvoer naar België daarentegen aan heffingen wordt onderworpen. Men bedenke hierbij, dat Nederland in 1950 met — zoals in het begin van dit artikel is betoogd — grote offers de grenzen wagenwijd heeft opengesteld voor een grote stroom van Belgische goederen, maar dat men van Belgische zijde de Nederlandse uitvoer kunstmatig wil gaan remmen nu deze goederenstroom weer in meer normale banen begint te komen. Want, zoals uit onderstaande cijfers, met enige reserve in verband met transitoverkeer e.d., kan worden afgeleid, is de daling van het Nederlandse importoverschot uit België niet anders dan een terugkeer tot normale verhoudingen na de voor België ten gevolge van de Nederlandse liberalisatie bijzonder gunstige invoercijfers in Nederland gedurende de jaren 1950-1951.

*Nederlandse handelscijfers in miljoenen guldens.*

	Uitvoer			Invoer		
	Totaal	België	pCt	Totaal	België	pCt
1936/38 .....	978	106	10,8	1.327	154	11,6
1948 .....	2.669	422	15,8	4.919	730	14,8
1949 .....	3.794	507	13,4	5.297	760	14,3
1950 .....	5.288	722	13,7	7.752	1.430	18,4
1951 .....	7.415	1.079	14,6	9.071	1.767	18,3
1951 <sup>1)</sup> .....	3.425	527	15,4	5.137	961	18,7
1952 <sup>1)</sup> .....	4.118	592	14,4	4.422	762	17,2

<sup>1)</sup> 1e halfjaar.

Het aandeel van België in de Nederlandse uitvoer blijkt van 1936/38 tot het eerste halfjaar 1952 zelfs minder sterk te zijn gestegen dan het Belgische aandeel in de Nederlandse invoer. Ook blijkt, dat de Belgische markt, anders dan men in België veelal schijnt aan te nemen, zeker niet het slachtoffer is geweest van de verbetering in de Nederlandse handelsbalans van het eerste halfjaar 1951 op 1952: het Belgische aandeel in de Nederlandse uitvoer daalde immers van 15,4 tot 14,4. Onder de verbetering van de positie van de Nederlandse betalingsbalans, die door de Belgen jarenlang voorwaarde is genoemd voor de verwezenlijking van de Benelux, heeft België derhalve

<sup>3)</sup> „Problemen der Belgische economie in 1952” door F. Mallens in „E.-S.B.” van 9 April 1952, blz. 259.

<sup>4)</sup> „Wat betekent de verlenging van de E.B.U.?” door Prof. S. Posthuma „E.-S.B.” van 9 Juli 1952, blz. 520.



relatief weinig geleden. Dit moet de wens van alle rechtgeaarde voorstanders van de Benelux in België zijn geweest.

Uiteraard zal er op bepaalde gebieden in België wel een scherpe Nederlandse concurrentie bestaan. Wat men zich in dit verband echter dient af te vragen is, wat voor zinnelijke economische unie heeft als deze niet — via scherpe concurrentie — tot een betere arbeidsverdeling leidt? En zolang het bilaterale handelsverkeer tussen beide landen blijft, zoals wij geconstateerd hebben dat het momenteel is, kan niet met recht worden beweerd, dat België in het bijzonder het slachtoffer van het dikwijls pijnlijke, maar uiteindelijk zegenrijke integratieproces is.

Ter voorkoming van misverstand zij er ten overvloede nog op gewezen, dat het niet de bedoeling van dit artikel is de Benelux-gedachte te ondermijnen. Integendeel. Het richt zich juist tegen die kringen in België, die de Benelux als zondebok gebruiken voor zaken waaraan de Benelux-part noch deel heeft, maar waarvoor bijv. de binnenlandse financiële politiek verantwoordelijk is. Het richt zich ook tegen die Belgen, die in stede van na „le miracle

hollandais” aan de Nederlandse wensen tot nauwere integratie tegemoet te komen, hetgeen op grond van eerdere Belgische uitlatingen mocht worden verwacht, een belangrijke stap terug willen doen. Het wordt, naar het mij voorkomt, hoog tijd, dat men het er nu eindelijk over eens wordt of men de Benelux werkelijk of alleen als schoonschijnende façade wil. Indien de in dit artikel besproken Belgische uitlatingen het standpunt van de Belgische Regering zouden vormen, kan ik mij voorstellen, dat de Nederlandse Regering geen belang meer stelt in een voortzetting van de Benelux, of liever van de caricatuur die men er van wil maken. In verband met het Belgische exportoverschot naar Nederland alsmede omdat men voor de toekomst mag verwachten, dat België de zwakste partner van de Benelux zal worden, lijkt mij het nadeel van een beëindiging van de Benelux voor België groter dan voor Nederland. Reden te meer waarom er gegronde hoop kan worden gekoesterd, dat de te verwachten voorstellen van de Belgische Regering niet tot liquidatie maar tot verdere uitbouw van de Benelux zullen leiden.

Eindhoven.

Dr H. W. J. A. VREDEGOOR.

## Herbewapeningseconomie

*Men schrijft ons:*

West-Europa's herbewapening is een merkwaardige zaak: noodzaak en luxe tegelijkertijd. Noodzaak, gezien de niet aflatende spanning tussen West en Oost. Luxe, omdat de economisch-financiële basis der Westeuropese landen nog niet op alle punten solide is. Vandaar wellicht de belangstelling, die Englands en Frankrijks problemen op defensiegebied de laatste tijd hebben getrokken; een belangstelling, die zich mede heeft gericht op de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie. De NATO is nl. te beschouwen als een forum voor het uitwerken van een voor alle leden aanvaardbaar compromis tussen de noodzaak en de luxe van verhoogde defensie-inspanning.

Na enkele jaren van vrij onoverzichtelijke functionering heeft de NATO een eerste forse stap in de richting van een bruikbaar compromis gezet tijdens de conferentie van de Raad van Ministers te Lissabon, in Februari jl. Het karakter der besprekingen bracht uiteraard geheimhouding met zich. Uit de pers is echter af te leiden, dat een collectief programma van defensie-opbouw is vastgesteld „in detail for 1952, in rough draft for 1953 and in outline for 1954”<sup>1)</sup>. Tevens werd overeengekomen, dat dit programma jaarlijks aan een analyse, en zo nodig een revisie, zou worden onderworpen. De eerste van deze jaarlijkse exercities zou moeten plaatsvinden in de herfst van het lopende jaar.

*Het nut van jaarlijkse-analyses.*

De eerste „annual review” is dus thans op handen; zij werpt haar schaduwen reeds vooruit in de standpunten, die de Engelse en de Franse Regering inzake hun bewapeningsprogramma's, onlangs wereldkundig hebben gemaakt.

Het nut van een jaarlijkse analyse van het te Lissabon overeengekomen programma, als controle op de logica en de uitvoerbaarheid er van, is duidelijk. Niet alleen kan aldus het programma in zijn totaliteit periodiek worden getoetst aan eveneens evoluerende militaire, politieke en strategische concepties, maar tevens kan per land worden nagegaan of elks aandeel in de gedachte militaire opbouw proportioneel is aan zijn economisch-financieel potentieel („equitable sharing of the burden”); een potentieel dat — de Engelse en Franse betalingsbalanssituaties als barometer! — eveneens fluctuaties in de tijd vertoont. Analogie aan de moderne economische wetenschap er-

kent de NATO, door het beginsel der jaaranalyses, dat tussen noodzaak en luxe geen scheidslijn van absolute geldigheid te trekken is.

*Programma's en „programma's”.*

Van het standpunt van Nederlands belangen uit gezien zijn er twee aspecten in Englands en Frankrijks problemen, die tot nadenken stemmen.

In de eerste plaats: wanneer straks mocht blijken, dat de militaire, politieke en strategische concepties, die aan het Lissabon-programma ten grondslag liggen, moeten worden gehandhaafd — en dus ook het programma zelf — dan zal een vermindering — beter: een temporisering — in de defensie-inspanning van één der NATO-leden (i.c. Engeland) onvermijdelijk betekenen, dat één of meer der andere leden hun inspanning zullen moeten opvoeren.

Met het poneren van deze stelling moge hier worden volstaan. De consequenties er van zijn op dit moment nog niet te overzien. Het is inderdaad mogelijk, dat de Lissabon-concepties thans voor wijziging vatbaar zijn. In de pers zijn onlangs verschillende berichten en artikelen verschenen, welke suggereerden, dat met name de Amerikaanse buitenlandse politiek in de achterliggende maanden een accentverschuiving te zien geeft; van Amerikaanse kant zou de kans op een nieuwe wereldoorlog minder groot worden aangeslagen dan ongeveer een jaar geleden, terwijl anderzijds het vertrouwen der Amerikaanse autoriteiten in nieuwe wapens zou zijn versterkt. Dit speculatieve gebied ligt buiten het bestek van dit artikel; opgemerkt diene slechts dat de vermelde perscommentaren enigszins voorbarig lijken in een tijd, waarin de Amerikaanse publieke belangstelling voornamelijk op de presidentiële verkiezingscampagne is gericht.

In de tweede plaats brengen de recente uitlatingen van de Franse autoriteiten in verband met de huns inziens tekort schietende Amerikaanse „off shore procurement” aan het licht, dat het Lissabon-programma, wat de jaren 1953 e.v. betreft, enkele gevaarlijke klippen bevat. De conclusies, waartoe Premier Pinay en de Minister van Defensie, Pleven, deze maand zijn gekomen, zijn de volgende. De omvang der Amerikaanse bewapeningsorders aan de Franse industrie blijft ver beneden het verwachte peil; bedoelde industrie wordt aldus met werkloosheid bedreigd; Frankrijk dient derhalve op korte termijn, voor het lopende jaar dus, binnen zijn budget middelen vrij te maken voor het op gang houden van althans de belangrijkste produc-

<sup>1)</sup> Vgl. „The Economist” van 9 Augustus 1952, blz. 326.



tietakken. De bedoelde middelen werden door Pinay en Plevin vastgesteld op frs 17 mrd (d.i. circa \$ 48 mln), te financieren door een verlaging van de posten civiele verdediging (frs 7 mrd) en infra-structuur (frs 4 mrd), een hogere bijdrage van de „états associés” ten behoeve van Indo-China (frs 4 mrd) en een besparing op de oorspronkelijke raming der grondstoffenprijzen (frs 2 mrd). Dit wat 1952 betreft. Voor de volgende jaren — en nu komt het probleem voor Frankrijks partners voor de dag — heeft o.a. „Le Monde” van 8 Augustus jl. de opinie der Franse Regering als volgt. weergegeven. Wanneer Frankrijk ook voor 1953 e.v. de financiering der bewapeningsorders in meerdere mate op eigen kracht zal moeten verrichten dan oorspronkelijk werd verwacht, zal het — indien het provisoire Lissabon-programma voor 1953 e.v. wordt gehandhaafd — de recrutering van eigen troepen moeten beperken en bij zijn partners op stationnering van grotere contingenten in Europa of Indo-China moeten aandringen.

Met andere woorden: het Lissabon-„programma” voor 1953 is inderdaad slechts een „rough draft”; geen enkele der NATO-partners heeft terzake blijkbaar meer dan globale en indicatieve „commitments” op zich genomen<sup>2)</sup>, een vrijheid, waarvan Frankrijk thans gebruik maakt door binnen zijn voorlopig vastgestelde globale aandeel een mogelijke „switch” aan te kondigen: minder manschappen, meer materiaal. De economische consequenties van een dergelijke „switch” kunnen voor de andere NATO-leden van even verdragende betekenis zijn als die van Englands temporisering.

#### *Integratie van nationale 'militaire productieprogramma's*

Frankrijks belangstelling voor de nationale bewapenings-industrie is begrijpelijk. Van algemeen economisch gezichtspunt biedt een dergelijke industrie verschillende voordelen: zij stimuleert de research, de ontwikkeling der techniek en levert onder omstandigheden gewilde exportartikelen, ook na een meestal tamelijk eenvoudige omschakeling op productie van niet-militaire goederen. Frankrijk heeft bovendien op het gebied van deze industrie in het verleden zijn sporen verdiend, en is derhalve ook uit dien hoofde — en mede gezien Duitslands industriële herleving? — niet bereid, haar tot lediggang gedoemd te zien.

Een specifiek NATO-probleem ontstaat echter door de aangeduide nationale „switch”-mogelijkheid. Wanneer de groep als geheel voor een toekomstig jaar een globaal schema van verhoogde defensie-inspanning heeft opgesteld, waarbij ieders taak in grove trekken is uitgestippeld, en wanneer een der partners naderhand tot de conclusie komt, dat binnen zijn niet in details geaccordeerd aandeel een verschuiving geboden is, staat de groep voor de keus of wel deze verschuiving te compenseren door wijziging in omgekeerde richting van de programma's der andere partners, of wel het totale schema te herzien. Ziehier opnieuw één der problemen van de komende „annual review”.

Het is niet mogelijk, en ook niet nodig, om dieper in te gaan op de economische, financiële en sociale consequenties, die de Franse zienswijze voor de andere NATO-leden, w.o. Nederland (dat op het gebied der militaire productie tal van mogelijkheden bezit) zou kunnen hebben. Wel kan worden vastgesteld, dat in het algemeen een collectief programma van defensie-opbouw, in concreto: het Lissabon-programma of een eventuele herziene versie daarvan, alleen kans van slagen verdient, wanneer de deelnemers de overtuiging hebben, dat zij gelijkwaardige offers

zullen brengen. In een artikel over de Franse herbewapening<sup>3)</sup> zegt Vallerie, dat het noodzakelijk zou zijn geweest „de chercheur à fabriquer au moindre prix et assurer entre les alliés une rationnelle répartition des fabrications à réaliser en demandant à chacun qu'il fasse l'effort sur les fabrications pour lesquelles il était le mieux préparé”. De gebruikte werkvoordsvorm geeft uitdrukking aan een zeker gevoel van spijtigheid. De Noord-Atlantische Verdragsorganisatie heeft echter nog steeds tijd om te bewijzen, dat ook zij op het gebied der integratie een taak heeft.

#### *Conclusie.*

Bij de op handen zijnde „annual review” van de te Lissabon in Februari jl. vastgestelde richtlijnen zullen de NATO-landen twee grote problemen ontmoeten:

1. Precisering van de totale omvang der gezamenlijke defensie-inspanning voor 1953 en volgende jaren.

Bepalend zal zijn, of de militaire, politieke en strategische concepties, waarvan de conferentie te Lissabon uitging, nog steeds van kracht zijn. De kans op herziening is nimmer geheel uitgesloten; de evolutie van het wereldbestel voltrekt zich, vooral sinds 1945, nu eenmaal in snel tempo. Veel van de hieruit voortvloeiende onzekerheid zou echter kunnen worden weggenomen, wanneer de NATO zich zou wagen aan een definitie van „de koude oorlog”, ware het ook slechts in globale termen. De individuele landen zouden aldus over een maatstaf beschikken voor het te voeren defensiebeleid; oplossing van problemen, zoals thans door Engeland en Frankrijk (en mede uiteraard door de Verenigde Staten) geschapen, zou worden vergemakkelijkt.

2. Precisering van ieders aandeel in de gezamenlijke defensie-inspanning voor 1953 en volgende jaren.

Een volledig rigide programmering per land is onmogelijk; Englands noodgedwongen temporisering toont dit voldoende aan; behalve de economische, vertoont bovendien ook de politieke constellatie van elk land fluctuaties. Enkele wenselijkheden, ter beperking van dergelijke fluctuaties — en dus voor het bereiken van een zekere continuïteit in de omvang van ieders bijdrage — tekenen zich echter reeds af: een zoveel mogelijk geïntegreerd programma van militaire productie, beheersing van het prijsverloop op de grondstoffenmarkten, een gezond intern financieel en monetair beleid in elk land, een zo weinig mogelijk kunstmatig belemmeren van het internationaal handels- (en kapitaal-) verkeer.

„Until recently, the organisation of armament in time of peace or in time of war was a strictly national concern, entailing all the consequences of such a policy, secrets, jealously guarded, on the nature and scope of the enterprise, a tendency to improve the national economic structure and even to attain a certain self-sufficiency”, aldus Prof. A. Piatier<sup>4)</sup>. Voor de NATO-leden onderling is deze tijd van nationale geheimzinnigheid voorbij. Hun taak is er daardoor niet gemakkelijker op geworden, maar het is de moeite waard: zij kunnen door collectieve inspanning een vroeger ondenkbare mate van defensieve efficiency bereiken, die de niet-militaire bestedingen van hun nationaal product veiliger zal stellen dan bij een per land geïsoleerde defensiepolitiek mogelijk zou zijn.

<sup>3)</sup> Pierre Vallerie, Les aspects du réarmement en France, in de kwartaalpublicatie „Public Finance” vol. VII, no 1/2, 1952, blz. 54 e.v. De onderhavige aflevering, geheel aan het herbewapeningsprobleem gewijd, draagt de titel „The impact of the rearmament on Western people”.

<sup>4)</sup> In zijn artikel „The economics of the rearmament and its effects on the Western economies, a theoretical synthesis”, in het zojuist vermelde deel van „Public Finance”, blz. 176 e.v.

<sup>2)</sup> Aan te nemen is, dat het juist een der doelstellingen van de komende jaaranalyse is om de „rough draft for 1953” in „details for 1953” om te zetten.

## Gemeentelijke leningen

Amsterdam heeft op 13 Augustus 1952 besloten f 35 mln te lenen, deels voor 6 jaar (rente nog nader te bepalen), deels voor 30 jaar tegen parikoers en een rente van  $4\frac{1}{4}$  pCt. De gemeente heeft het geld op het ogenblik niet nodig; zij leent bij voorbaat, voor het geval zij over enige maanden, bijv. in het begin van 1953 nog eens geld nodig mocht hebben. Zij zal de ontvangen gelden voor een korte periode zelf weer tegen een lagere rente bij anderen moeten plaatsen; het zeker te lijden renteverlies neemt men liever dan de onzekerheid, dat over 6 maanden of een jaar geen geld te krijgen zal zijn. Immers zal de geldmarkt — nu zeer ruim — wel weer aantrekken. Naar verluidt zullen Gedeputeerde Staten van Noord-Holland deze lening goedkeuren.

Naar aanleiding van dit voorzichtige besluit zouden wel enige opmerkingen kunnen worden gemaakt.

Allereerst deze: hoe hebben de gemeenten, die het vorige jaar bij elkander zo ongeveer f 1 mrd vlottende schuld hadden, in eens zo schoon schip kunnen maken, dat zij leninggeld niet eens dadelijk nodig hebben? Kwamen de alarmkreten van het najaar 1951 dan voort uit een zucht om loos gerucht te verspreiden? Hebben de 1.600 gemeentelijke bestuurders, op 11 October 1951 te Utrecht, onder presidium van Mr P. J. Oud, in een buitengewoon congres van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten bijeen, ten onrechte een klaagzang aangeheven?

Op deze vragen vindt men het antwoord als men nagaat welke de grieven waren en welke maatregelen getroffen werden.

De grote grief was, dat het Rijk het rechtmatige aandeel in de opbrengst van 's Rijks belastingen tot een bedrag van ongeveer f 350 mln (aanvankelijk meende men f 278 mln) niet aan de gemeenten had uitgekeerd, doch in eigen kas had gehouden omdat de Regering bedacht was, dat de gemeenten deze uit belasting verkregen bedragen in de gewone dienst zouden doen verdwijnen. Doch de gemeenten wezen er op, dat, indien dit bedrag zou worden uitbetaald,  $\frac{1}{3}$  van de vlottende schuld zou kunnen worden gedeeld. De Regering beloofde, dat zij het appeltje voor latere dorst zou bewaren bij wijze van conjunctuurreserve, maar de gemeenten zeiden, dat zij zelf wel een provisiekast hadden, die nodig aanvulling behoefde. De Regering hield echter voet bij stuk. Tot de Tweede Kamer uitspraak, dat alle gemeenten, die recht op een na-uitkering hadden, over haar saldo een behoorlijke rente zouden moeten ontvangen. Deze rentevergoeding was veel hoger dan het bedrag, dat het Rijk wegens het zelf minder opnemen van kasgeld bespaarde. Dit verlies over genoemd bedrag kon het Rijk vermijden, wanneer het de saldi uitbetaalde. Die uitbetaling heeft nu voor het grootste deel plaats gehad. Daarmede is niet alleen een einde gekomen aan de grief van de gemeenten, dat zij haar *eigen* geld — via de Bank voor Nederlandse Gemeenten — van de Staat tegen  $4\frac{1}{4}$  pCt moesten lenen (nota bene: dus in plaats van rente te ontvangen), maar ook werd bereikt, dat de druk op de geldmarkt aanzienlijk verminderde.

Een tweede maatregel was, dat het rentegamma iets werd verzacht, zodat enige geneigdheid te bespeuren viel leningen te verstrekken.

Een derde bestond uit de uitgifte van nationale woningbouwleningen, die de gemeenten in staat hebben gesteld oude woningbouwschulden te consolideren en nieuwe woningbouwuitgaven (ook voor uitbreidingsplannen, enz.) te financieren.

Een vierde was, dat de gemeenten, via de Bank voor Nederlandse Gemeenten, de gelden bij de fondsen konden opnemen voor woningbouw (f 300 à 350 mln) op grond van een door het Rijk met beleggende instellingen ge-

troffen accord, waarbij o.a. werd bedongen, dat de leningen niet converteerbaar zouden zijn en de beleggers niet aan een eventueel gedwongen lening zouden behoeven bij te dragen.

De vijfde maatregel was het slagen van eigen gemeentelijke burgerzin-leningen tegen  $4\frac{1}{4}$  pCt met attracties, t.w. claims op huurmachtigingen, die anders niet zouden zijn verstrekt.

En ten slotte heeft de soms vrij belangrijke navloeiing van de afgeschafte ondernemingsbelasting de kaspositie verbeterd.

Al deze maatregelen hadden hun eigen mérites en tezamen hebben zij een cumulatief gunstige invloed op de onrustbarende toeneming van de gemeentelijke schuld gehad. De noodkreten waren gerechtvaardigd; zij hebben deze serie voorzieningen werd de nood geblijd, al hebben dan de kleinste gemeenten nog moeilijkheden met de woningbouw, omdat zij weinig entree hebben tot de kapitaalmarkt.

Zijn we nu waar we wezen moeten?

Ik geloof, dat de tegenwoordige toestand slechts een adempauze is, en wel om verschillende redenen, die ik niet gaarne zou nummernen, om de indruk te vermijden, dat een uitputtende opsomming kan worden gegeven. Ik moge op enige voorname aspecten wijzen.

Door de uitbetaling van de in 's Rijks Kas aanwezige tegoeden, is de gemeentelijke vlottende schuld wel afgenomen, maar is die van het Rijk gestegen. Het Rijk zal dus eerder op de consolidatie van eigen schuld bedacht moeten zijn, dan wanneer de uitkeringen niet hadden plaats gehad. De banken hebben behoefte aan liquiditeitspapier, zodat het Rijk gemakkelijk en goedkoop aan geld komt, maar binnen niet te lange tijd zal het Rijk toch een beroep op de kapitaalmarkt moeten doen.

De gemeenten konden de kasschuld wel afflossen, doch die afflossing heeft plaats gehad met geld, dat gekomen is uit de sfeer van de gewone dienst — nl. het meegevalen aandeel in 's Rijks belastingen, dat door middel van het Gemeentefonds had moeten worden verdeeld — en dat dus weer t.z.t. naar de gewone dienst terug kan en wellicht moet vloeien om eventuele nieuwe tekorten op die dienst te dekken. In dat geval zal alsnog voor de kapitaalswerken (bijv. voor de energievoorziening) moeten worden geleend.

Dan valt er op te wijzen, dat de gemeentelijke uitgaven ten laste van de kapitaaldienst voor woningbouw, energievoorziening (ten dele gedekt door hogere tarieven), industrialisatie, enz. ter voorkoming van werkloosheid niet meer zo worden geremd als een half jaar geleden.

Een belangrijk aspect is ook, dat de laatste jaren zeer veel leningen van 5 tot 10 jaar zijn gesloten voor de woningbouw en andere werken, waarvan de afschrijvingen over langere tijd, bijv. 40 jaren, worden in-verdiend. Voor de gevolgen hiervan op de ontwikkeling van de gemeentelijke schuld moge ik kortheidshalve verwijzen naar mijn artikel: „Het rentegamma in de gemeentelijke investeringen” in dit tijdschrift van 8 Augustus 1951. Men vindt daarin een verklaring van de geldcongesties op de kapitaalmarkt. Nemen we nu eens het voorbeeld van Amsterdam. Wanneer deze gemeente f 13 mln leent voor 6 jaar, bijv. voor de woningbouw, dan zal zij daarop in 1953 f 2.160.000 moeten afflossen, doch slechts f 325.000 uit huren terugontvangen en bij gevolg f 1.835.000 opnieuw op de kapitaalmarkt moeten opnemen. Wellicht is het eigenlijk nog anders, want ik mag ten aanzien van een gemeente met een schuld als Amsterdam heeft, zeker wel aannemen, dat het eerste deel van de lening niet eens gebruikt zal worden voor kapitaalsuitgaven, doch alleen maar gereserveerd

om in 1953 de aflossing van andere leningen van 5-10 jaar te kunnen betalen.

Deze toestand is, naar oude begrippen van financiering van kapitaalswerken, niet zonder bedenking. Het opnemen van geld op de kapitaalmarkt om aan aflossingsverplichtingen te kunnen voldoen, is een gevolg van de tendenz om op lange termijn geld te verstrekken met een rendement, dat te laag wordt geoordeeld, m.a.w. het is een verwijderd sequeel van het kunstmatig laag houden van de rente. Telkens vinden de gemeenten, gesteund door de inventieve gedachten van de bankwereld, enige modulaties, doch deze worden even vele malen getroffen door het veto van de Regering. Zo schreef de Minister van Binnenlandse Zaken op 19 Juli 1952 aan de Gedeputeerde Staten der provinciën, dat leningen, waarbij de koers van uitgifte beneden pari ligt en de rentevoet dienovereenkomstig lager wordt vastgesteld, om op basis van het rentegamma een rendement van  $4\frac{1}{4}$  pCt te verzekeren, niet meer mogen worden goedgekeurd, wegens het bedenkelijke aspect, dat de geldnemer in feite ernstig belemmerd wordt gebruik te maken van het hem formeel toegekende recht van vervroegde aflossing, en dat, indien toch tot conversie wordt overgegaan, ten gevolge van het disagio over de aan de conversie voorafgegane looptijd in feite een veel hogere rente zal zijn betaald, dan over die looptijd naar de geldende rentevoet verschuldigd mocht zijn. De Minister voegt daar nog aan toe, dat bij hem eveneens beduchtheid is gerezen nopens de verschijnselen, die zich de laatste tijd voordoen met betrekking tot het overnemen van gemeentelijke leningen door bankiers tegen het consortium-

provisie van ten hoogste 2 pCt, dat de Minister in zijn circulaire van 29 Mei 1952 nog geoorloofd achtte. Zijne Excellentie vraagt zich ernstig af, of het, in het belang van de gemeenten, niet noodzakelijk is maatregelen te treffen om een einde te maken aan de praktijk, waarbij het niet bij het publiek geplaatste gedeelte van de lening bij voorbaat beneden de koers van uitgifte door institutionele beleggers is overgenomen. De Regering weet op deze vraag nog geen antwoord, doch zal spoedig een beslissing nemen, in afwachting waarvan de goedkeuring van besluiten van gemeenteraden, waarbij openbare emissies door bankiers worden opgenomen, moet worden opgeschort.

En de eertijds trotse Gedeputeerde Staten der provinciën zijn de gehoorzame uitvoerders.

Maar de gemeenten vragen zich op haar beurt ernstig af, of het niet in het belang van de gemeenten zou zijn de belemmering van het rentegamma weg te nemen. En daar zij terzake geen beslissing kunnen nemen en toch de woningbouw willen voortzetten en reconstructiewerken willen uitvoeren, schorten zij hun besluiten tot het doen van kapitaalsuitgaven niet, die tot het aangaan van emissies met consortia plus provisie wel op. Middelerwijl zoeken zij naar nieuwe attracties en lenen zij geld op voorraad, omdat bij de goedkeuring van besluiten de eis wordt gesteld, dat de gemeenten over geld moeten beschikken. Door deze eis worden de gemeenten feitelijk gedwongen te vroeg geld op te nemen en dus meer rente te betalen dan nodig is. Zal de Regering zich nu ook hierover beraden?

Rotterdam.

J. HASPER.

## Enkele beschouwingen over het monetair nationaal budget

De nationale budgetten, zoals deze tot 1951 door het Centraal Planbureau werden gepubliceerd, waren evenals de nationale jaarrekeningen van het C.B.S. in verschillende opzichten interessant. Uit monetair oogpunt echter gaven deze opstellingen niet voldoende inzicht. De nationale budgetten waren namelijk, zoals Prof. Koopmans het eens heeft genoemd <sup>1)</sup>, geanticipeerde ex-post cijfers en zodoende waren de besparingen en investeringen, als men ook het buitenland in aanmerking neemt, altijd in evenwicht. Op welke wijze dit evenwicht echter werd bereikt, hetgeen monetair juist van belang is, bleek uit de opstelling niet.

Als bijlagen bij het Centraal Economisch Plan voor 1951, verschenen in September 1951 <sup>2)</sup> en bij het Plan voor 1952, gepubliceerd in April 1952 <sup>3)</sup> zijn naast de gebruikelijke nationale budgetten ook zgn. *monetaire* nationale budgetten opgenomen: in het Centraal Economisch Plan 1951 vindt men op deze wijze de voorlopige realisatiecijfers voor 1950 alsmede de prognose en het plan voor 1951, terwijl in het Centraal Economisch Plan 1952 naast voorlopige realisatiecijfers voor 1951 een achttal alternatieven voor 1952 werden opgenomen.

Dit monetaire budget bestaat uit de nationale productierekening (de bekende confrontatie van middelen en bestedingen) en uit financieringsrekeningen van de Overheid, de pensioen- en verzekeringsfondsen, de loontrekkers (incl. pensioen- en steuntrekkers), de zelfstandigen (incl. bedrijven) en het buitenland; verder zijn ook een samenvattende rekening van de geld- en kapitaalmarkt (inclusief markt opgenomen. De opstellingen van de geld- en kapitaalmarkt zijn, wat de voorlopige realisatiecijfers van 1950 en 1951 betreft, op blz. 656 afgedrukt en, evenals alle andere

in dit artikel te noemen cijfers, overgebracht in miljoenen guldens.

De verschillende financieringsrekeningen tonen de behoeften aan geldmiddelen aan de ene kant en de ter beschikking komende middelen aan de andere kant. De sluitpost is dan het beroep op de geld- en kapitaalmarkt. De kapitaalmarkt afzonderlijk is in evenwicht, zodat een (positief) beroep op de geld- en kapitaalmarkt als geheel altijd tot uiting moet komen in geldcreatie.

Hieruit blijkt, dat in dit systeem dus een verband wordt gelegd tussen het reële gebeuren in de volkshuishouding en de financiering daarvan, waardoor thans ook inzicht in de monetaire ontwikkeling wordt verkregen.

Verschillende posten uit het monetaire budget kan men terugvinden in het „gewone” budget, doch een kenmerkend verschil vindt men bijv. bij de belastingen. In beide opstellingen zijn de belastingbaten opgenomen, d.w.z. de bedragen, die men verkrijgt door de tarieven van het betreffende jaar toe te passen op het inkomen, het vermogen of de omzetten van dat jaar. In het monetaire budget is daarnaast de afnemings van belastingachterstand te vinden. Tezamen met de belastingbaten vormt deze inhaal de feitelijke ontvangsten aan belastingen, die de Overheid geniet.

Ten aanzien van de methode van opstelling der rekeningen een enkele opmerking. In de financieringsrekening van de Overheid komt aan de behoeftenzijde o.a. voor:

	1950	1951
netto-consumptie .....	2.520	2.860
netto-investeringen .....	180	140

Gaat men na hoe de post netto-consumptie is samengesteld uit posten van het gebruikelijke budget (dat men het transactiebudget zou kunnen noemen) dan blijkt, dat ook de afschrijvingen mede zijn geteld. Dit lijkt mij minder juist aangezien de afschrijvingen, hoe belangrijk ook

<sup>1)</sup> Prof. Mr J. G. Koopmans: „Het nationale budget en zijn grafische uitbeelding” in „E.-S.B.” van 24 November 1948, blz. 928, noot 12.

<sup>2)</sup> Besproken in „E.-S.B.” van 14 November 1951 door Drs J. W. de Pous.

<sup>3)</sup> Besproken in „E.-S.B.” van 23 Juli 1951 door Drs J. W. de Pous.

*Samenvattende rekening van geld- en kapitaalmarkt (incl. geldscheppende instellingen).*  
(in miljoenen guldens)

Omschrijving	1950	1951	Omschrijving	1950	1951
Beroep op geld- en kapitaalmarkt van:			Toeneming geldhoeveelheid van:		
Overheid .....	220	170	Zelfstandigen:		
Pensioen- en verzekeringsfondsen .....	— 620	— 670	geldbehoefte uit hoofde van prijs- en volumewijzigingen .....	400	500
Loontrekkers .....	200	150	autonome geldhoeveelheid .....	— 870	— 300
Zelfstandigen .....	630	550			
Buitenland .....	— 900	—			
	— 470	200			

Specificatie van de geld- en kapitaalmarkt:

door:	Beroep op:	Geldscheppende instellingen		Kapitaalmarkt		Totaal geld- en kapitaalmarkt	
		1950	1951	1950	1951	1950	1951
a.	Overheid .....	90	280	130	— 110	220	170
b.	Pensioen- en verzekeringsfondsen .....	—	—	— 620	— 670	— 620	— 670
c.	Loontrekkers .....	—	—	200	150	200	150
d.	Zelfstandigen .....	540	210	90	340	630	550
e.	Buitenland .....	— 1.100	— 290	200	290	— 900	— 300
f.	Totale wijziging in de geldhoeveelheid .....	— 470	200			— 470	200
g.	Totaal binnen- en buitenlands beroep op de kapitaalmarkt .....						
h.	Totaal binnenlands beroep op de geld- en kapitaalmarkt .....					430	200
i.	Bij: binnenlands beroep op autonome geldhoeveelheid (van zelfstandigen) .....					870	300
j.	Totaal binnenlands beroep op financieringsmiddelen, welke niet uit het lopende inkomen voortkomen .....					1.300	500
k.	Waarvan: benodigd voor toeneming van geldbehoefte uit hoofde van prijs- en volumewijzigingen .....					400	500
l.	Blijft: nationaal kastekort = buitenlands overschot = lopend betalingsbalanstekort .....					900	—

<sup>1)</sup> Zie post l.

als rekenkundige grootheid in het kader van de overheids-transactiehuishouding, toch niet in een financieringsrekening thuisbehoren. Wat echter bij de netto-consumptie teveel werd geteld, werd bij de investeringen te weinig gerekend, aangezien daar de netto-investeringen werden genomen en niet, zoals m.i. uit een *financierings*oogpunt juist zou zijn, de bruto-investeringen. Ik ben mij er overigens wel van bewust, dat een wijziging op dit punt ook wijzigingen bij andere rekeningen zou meebrengen.

Beziet men de specificatie van de geld- en kapitaalmarkt nader, dan blijken de cijfers van het beroep op de geldscheppende instellingen voor 1951 niet zoveel te verschillen van de gegevens der zgn. geldanalyse van De Nederlandsche Bank. Men heeft het beroep van de Overheid op de geldscheppende instellingen berekend door de toeneming van de termijndeposito's bij de handelsbanken op de geldcreatie door de centrale Overheid in mindering te brengen. Inderdaad legde het laatste jaarverslag van De Nederlandsche Bank er de nadruk op dat de aflossing van schatkistpapier aan niet-banken in 1951 gecompenseerd is door, en voor een belangrijk deel zelfs rechtstreeks tot gevolg heeft gehad, een stijging van de termijndeposito's bij de banken.

De overeenkomst met de geldanalyse is voor 1950 echter slechts ten dele te vinden. Op basis van deze analyse, zoals deze in het laatste jaarverslag van De Nederlandsche Bank (blz. 43) staat afgedrukt, zou het beroep op de geldscheppende instellingen als volgt moeten zijn:

	1950	1951
a. Overheid .....	257	261
b. Pensioen- en verzekeringsfondsen .....	—	—
c. Loontrekkers .....	—	—
d. Zelfstandigen .....	372	233
e. Buitenland .....	— 1100	— 283
f. Totale wijziging in de geldhoeveelheid .....	— 471	+ 211

In het navolgende houd ik mij overigens aan de cijfers van het Planbureau.

De rekening „Buitenland” in de specificatie van de geld- en kapitaalmarkt verdient bijzondere aandacht. Het beroep op de geld- en kapitaalmarkt van het buitenland is het bedrag van het tekort of het overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans (1950: negatief beroep van f 900 mln; 1951: nihil). Voor zover dit beroep tot geldcreatie, resp. geldvernietiging leidt, vindt men het onder de geldscheppende instellingen, voor het overige onder de

kapitaalmarkt. Van geldcreatie of geldvernietiging is alleen sprake als er een mutatie in de goud- en deviezenvoorraad of een creditering van de „local-currency”-rekening plaatsvindt. In 1950 was er een toeneming van goud en deviezen bij het bankwezen van f 275 mln, doch een creditering van de „local-currency”-rekeningen van f 1.375 mln, zodat de geldhoeveelheid per saldo met f 1.100 mln daalde. Aangezien echter het tekort op de betalingsbalans (lopende rekening) f 900 mln bedroeg, heeft het buitenland nog een beroep van f 200 mln op onze kapitaalmarkt gedaan. In 1951 verminderde de goud- en deviezenvoorraad met f 290 mln, hetgeen overeenstemde met het beroep van het buitenland op de Nederlandse kapitaalmarkt, aangezien de lopende rekening van de betalingsbalans in dat jaar juist in evenwicht was <sup>4)</sup>.

Tot zover lijkt mij de aansluiting bij de geldanalyse juist; in andere opzichten lijkt mij deze aansluiting echter minder doelmatig, met name niet voor zover het opnemen of het aflossen van buitenlandse overheidscredieten een rol spelen.

Stel — om de gedachten te bepalen — dat in 1950 niet f 1.375 mln aan schenkingen in het kader van het Europees Herstel Programma was verkregen, doch dat ditzelfde bedrag in de vorm van buitenlandse leningen was verstrekt. Het beroep van het buitenland op onze geldscheppende instellingen zou dan + f 275 mln zijn geweest, zijnde de toeneming bij het bankwezen aan goud en deviezen in 1950, waartegenover de Overheid, die de tegenwaarde der buitenlandse leningen ontvangt, een geldvernietiging van f 1.285 mln in plaats van een geldcreatie van f 90 mln te zien zou hebben gegeven. Op de kapitaalmarkt zou het buitenland met een aanbod van f 1.375 - f 200 = f 1.175 mln zijn verschenen, welk aanbod de Overheid zou hebben opgenomen. Uiteindelijk zou de specificatie van de geld- en kapitaalmarkt er als volgt hebben uitgezien:

	Geldscheppende instellingen	Kapitaalmarkt	Totaal geld- en kapitaalmarkt
a. Overheid .....	— 1.285	1.505	220
b. Pensioen- en verzekeringsfondsen .....	—	— 620	— 620
c. Loontrekkers .....	—	200	200
d. Zelfstandigen .....	540	90	630
e. Buitenland .....	275	— 1.175	— 900
f. Totale wijziging in de geldhoeveelheid .....	— 470	—	— 470

<sup>4)</sup> Men houde in het oog, dat de in het monetaire nationale budget aangehouden betalingsbalans op transactiebasis is berekend in tegenstelling tot de betalingsbalans, die in de jaarverslagen van De Nederlandsche Bank en in de Deviezennota's van de Minister van Financiën voorkomt en die berust op registratie van feitelijke betalingen.

Men ziet hieruit hoe de verdeling over geldscheppende instellingen en kapitaalmarkt door technische oorzaken (de afrekening van de tegenwaarde van buitenlandse leningen met de Overheid; de storting van de tegenwaarde van schenkingen op een afzonderlijke rekening) geheel wordt gewijzigd, terwijl in de monetaire situatie in feite geen wijziging is gekomen. Bij het opnemen van buitenlandse leningen wordt de geldschepping door de Overheid te gunstig voorgesteld, bij de aflossing van zulke leningen wordt de geldschepping dus te ongunstig voorgesteld<sup>5)</sup>. Wellicht zou dit te voorkomen zijn door het invoegen in het kader van de specificatie van een tussenrekening bijv. „Overheid (buitenlandse leningen)”. Men zou zich dan moeten voorstellen, dat de tegenwaarde van de buitenlandse leningen op deze rekening zou komen en dat dit bedrag dan tot geldvernietiging aanleiding zou geven. In het zojuist veronderstelde geval van f 1.375 mln leningen in plaats van schenkingen in 1950 zouden de rekeningen van de Overheid er dan als volgt hebben uitgezien:

	geldscheppende instellingen	kapitaalmarkt	geld- en kapitaalmarkt
Overheid (eigen huishouding) .....	90	130	220
Overheid (buitenlandse leningen) .....	-1.375	1.375	—
Saldo .....	-1.285	1.505	220

Het feitelijke gebeuren zou hierdoor doorzichtiger worden; de Overheid neemt immers geen buitenlandse leningen op voor haar eigen huishouding, doch ter verkrijging van deviezen voor het land als geheel.

Welk cijfer is nu kenmerkend voor het al of niet handhaven van het monetaire evenwicht? Men denkt dan in de eerste plaats aan het bedrag, dat in de specificatie onder h is opgevoerd, waarbij men dan geneigd is op te tellen het beroep op de autonome geldhoeveelheid *i* (in het Centraal Economisch Plan 1951 beroep op kasreserves genoemd) en af te trekken het bedrag, benodigd voor toeneming van geldbehoefte uit hoofde van prijs- en volumewijzigingen *k*. Men krijgt dan *l*, het tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans en men is geneigd hierin het criterium voor de afwijking van het monetaire evenwicht te zoeken.

Blijkbaar is dit de mening van het Centraal Planbureau. In het Centraal Economisch Plan 1951 wordt namelijk geschreven (blz. 46):

„In totaal is het beroep op de kapitaalmarkt (dus uitzonderd de geldscheppende instellingen) van alle huishoudingen tezamen gelijk aan nul, daar, wanneer de ene huishouding een crediet opneemt, er een andere huishouding moet zijn, die het verstrekt en omgekeerd. Wanneer het binnenlands beroep op de geld- en kapitaalmarkt in totaal groter dan nul is, dan moet er dus noodzakelijk gebruik gemaakt worden van financieringsmiddelen, welke niet uit het lopende inkomen gedekt kunnen worden.

Men kan nu stellen, dat er monetaire evenwicht in een volkshuishouding zal heersen, wanneer het totale beroep op dergelijke financieringsmiddelen van alle binnenlandse huishoudingen tezamen niet groter en niet kleiner is dan de normale wijziging in de transactiegeldbehoefte. In het onderhavige budget is de normale wijziging in de transactiegeldbehoefte eenvoudigheidshalve gerelateerd aan de stijging van het nationale inkomen tegen marktprijzen. Bij monetaire evenwicht besteedt de volkshuishouding als geheel dus niet meer dan zij produceert, of nog anders uitgedrukt, in totaal wordt in het binnenland niet meer uitgegeven dan er wordt ontvangen”.

Uit dit citaat volgt mijns inziens duidelijk, dat men de

inflatoire toestand wil meten door *k* van *j* af te trekken, waardoor men het lopende tekort op de betalingsbalans verkrijgt. De toeneming van de geldbehoefte wegens prijs- en volumewijzigingen wordt dus beschouwd als een zelfstandige factor, die tot geldcreatie aanleiding kan geven zonder het monetaire evenwicht te verstoren. Als dit zo is dan lijkt mij de berekening van *l* minder juist; men heeft deze namelijk berekend door de aangenomen toeneming van de geldbehoefte wegens prijs- en volumewijzigingen eenvoudig op te tellen bij of af te trekken van de statistisch geconstateerde mutatie in de geldhoeveelheid.

$$\begin{aligned} \text{Men krijgt dan: voor 1950: } & 400 + 470 = 870; \\ & \text{voor 1951: } 500 - 200 = 300. \end{aligned}$$

Naar mijn mening kan het binnenlands beroep op de kasreserves echter ook wel groter of kleiner zijn dan het bedrag, dat men op de zojuist geschetste wijze verkrijgt. In het laatste jaarverslag van De Nederlandsche Bank komt dit op enkele plaatsen duidelijk tot uiting. Zo schrijft de President bijv. op blz. 51: „Naast de afvloeiing van geld naar het buitenland, die uit de analyse van tabel 27 (de tabel van de geldanalyse H.W.J.B.) kan worden afgelezen, vindt bij het overwegen van inflatoire spanningen ook activering plaats van gelden, die binnenlands in circulatie blijven en statistisch moeilijk waar te nemen zijn”.

Een beroep op kasreserves, dus een ontpotting, zal immers altijd op de betalingsbalans en op de binnenlandse prijs- en productieverhoudingen inwerken omdat elk product nu eenmaal een invoerquote en een binnenlandse quote heeft. Voor zover het effect binnenlands is wordt de binnenlandse geldhoeveelheid niet beïnvloed, doch een inflatoir of deflatoir proces heeft dan evenzeer plaats als wanneer de betalingsbalans wordt beroerd. De toegenomen geldhoeveelheid zal voorlopig de neiging hebben zich te verplaatsen en daardoor de productie (bij „under-employment”) of de prijzen (bij „full-employment”) en uiteraard het tekort op de betalingsbalans te vergroten. Het zou dus wel toevallig zijn als de ontpotting, na aftrek van de door het Centraal Planbureau zelfstandig geachte toeneming van de transactiegeldbehoefte, juist gelijk zou zijn aan de feitelijke vermindering der geldhoeveelheid.

Analyseert men dit verder, dan is het duidelijk, dat door een inflatoir proces (ontstaan door geldcreatie en ontpotting) na enige tijd ook de geldbehoefte uit hoofde van prijs- en volumewijzigingen wordt vergroot: *j* doet dan zowel *k* als *l* stijgen, waaruit blijkt dat *k* in feite niet geheel een onafhankelijke grootte is, doch dat het inflatieproces zich mede daarin weerspiegelt. Daarnaast kan *k* uiteraard ook zelfstandig toenemen door een stijging van de binnenlandse prijzen als gevolg van een prijsstijging in het buitenland of door een niet door het binnenlands monetaire proces geïnduceerde vergroting van de productie bijv. bij stijging van de productiviteit. Voor zover dit laatste het geval is, mag men de geldbehoefte uit dien hoofde uiteraard aftrekken van het totale binnenlandse beroep op financieringsmiddelen, welke niet uit het lopende inkomen voortkomen; voor zover die geldbehoefte echter door het inflatoire proces is geïnduceerd zou aftrekking onjuist zijn.

Ten slotte moet men mijns inziens ook nog rekening houden met een bedrag aan koopkracht, dat tijdens een inflatoir proces nog niet is „neergeslagen” in een vergrote behoefte aan transactiegeld en dat dus nog besteding zoekt.

Om mijn gedachten te verduidelijken volgt hier een schema, zoveel mogelijk overeenkomstig de specificatie en betrekking hebbend op 1950, waarbij echter sommige cijfers aangegeven met *x*, gefantaseerd werden. Uitgegaan is van een inflatoir proces, zoals 1950 te zien gaf; voor een deflatoir proces zal een dergelijke opstelling kunnen worden gemaakt.

<sup>5)</sup> Het is duidelijk dat deze kritiek zich ook richt tegen de geldanalyse van De Nederlandsche Bank.

h. Totaal binnenlands beroep op de geld- en kapitaalmarkt	430		
i. Bij: binnenlands beroep op autonome geldhoeveelheid (van zelfstandigen)	1.000 x		
<hr/>			
Totaal binnenlands beroep op financieringsmiddelen, welke niet uit het lopende inkomen voortvloeien	1.430 x		
k. Waarvan:			
1. Benodigd voor toeneming van geldbehoefte uit hoofde van autonome prijs- en volumewijzigingen	250 x	} 400	
2. Benodigd voor toeneming van geldbehoefte uit hoofde van prijs- en volumewijzigingen wegens het inflatoire proces	150 x		
3. nog zwevende koopkracht	130 x		530 x
<hr/>			
l. Blijft: lopend betalingsbalanstekort	900		

De verstoring van het monetair evenwicht kan dan worden gemeten door  $j - k_1 = f 1.430 \text{ mln} - f 250 \text{ mln} = f 1.180 \text{ mln}$ . Deze verstoring van het monetair evenwicht heeft zich dan geuit voor  $f 150 \text{ mln}$  in een toeneming van de transactiegeldbehoefte wegens het inflatoire proces ( $k_2$ ), voor  $f 130 \text{ mln}$  in nog zwevende koopkracht ( $k_3$ ) en voor  $f 900 \text{ mln}$  in een tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans (l). Nu weet ik wel, dat niet alle posten altijd een rol zullen spelen; is het inflatieproces uitgewerkt dan zal  $k_3$  nihil zijn; in een gesloten huishouding is l nihil. Voorts ben ik mij er van bewust, dat niet alle posten statistisch meetbaar zijn; zo zal men  $k_1$  en  $k_2$  in feite dikwijls samen moeten nemen, doch het belangrijkste is, dat men vermeldt dat er tussen beide een essentieel onderscheid is en dat de een ( $k_1$ ) zal moeten worden afgetrokken om de verstoring van het monetaire evenwicht te vinden en de ander ( $k_2$ ) juist niet.

Wat ik hier dan nog buiten beschouwing heb gelaten is een toegenomen liquiditeitsvoorkeur uit anderen hoofde dan het transactiemotief <sup>9)</sup>. Deze zal uiteraard ook van j moeten worden afgetrokken alvorens men het inflatoire beroep kan meten.

Met het bovenstaande heb ik uiteraard niet willen ontkennen het belangrijke verband dat er voor ons land ligt tussen het monetaire evenwicht en de betalingsbalans, doch ik meen dat principieel ook het binnenlands aspect niet mag worden verwaarloosd.

Het monetair nationaal budget is een belangrijk instrument ter verdieping van ons inzicht in de economische kringloop, gezien van monetair oogpunt uit. De bedoeling van deze beschouwing was om aan dit stelsel de aandacht te geven, die het zeker ook in dit blad verdient.

<sup>9)</sup>s-Gravenhage.

Drs H. W. J. BOSMAN.

<sup>9)</sup> Hierop wijst Drs J. W. de Pous in zijn artikel „Centraal Economisch Plan 1951”, in „E.-S.B.” van 14 November 1951, blz. 847.

## INGEZONDEN STUKKEN

### Nogmaals „Na zeven jaren”

De heer D. de Boer te Naarden schrijft ons:

Met Uw naschrift bij hetgeen „Een stem uit het bedrijfsleven” schrijft onder het hoofd „Na zeven jaren” in Uw blad van 9 Juli 1952 mag deze zaak m.i. niet als afgedaan worden beschouwd. Hoewel naar U opmerkt de gegevens summier zijn, valt daaruit volgens onderstaande opstelling toch wel wat te concluderen:

belastingen	38 pCt	f 214.000	
afschrijvingen	13 pCt	f 73.000	
pensioenen	10½ pCt	f 59.000	
	61½ pCt		f 346.000
reserve	17½ pCt	f 99.000	
aandeelhouders	11½ pCt	f 65.000	
????	9½ pCt	f 53.000	
	38½ pCt		f 217.000
winst 1946-1951	100 pCt		f 563.000

In de verstrekte cijfers ontbreekt een toelichting op 9½ pCt van de bruto-winst. Mag verondersteld worden, dat hiermede een verliesaldo per ultimo 1945 is gedeeld? Zo ja, dan wekken de verstrekte cijfers toch wel de indruk, dat de positie bij een nominaal kapitaal van slechts f 150.000 sinds 1946 niet onaanzienlijk is verbeterd. De huidige bankschuld ad f 110.000, die in de plaats is gekomen voor een aanvankelijk tegoed van f 40.000, houdt verband met investeringen ten belope van f 117.000 (die wederom gezien moeten worden in verhouding tot het nominale kapitaal van f 150.000) en zal voorts wel haar weerslag vinden in de goederenvoorraad, waaromtrent geen cijfers worden gegeven.

Indien de schrijver dan ook besluit met een hartekreet, „dat voorkomen worde, dat in 10 jaar wordt vernietigd hetgeen in eeuwen is opgebouwd” en het doet voorkomen alsof dit het resultaat van een bewust regeringsbeleid van de na-oorlogse jaren is, rust op hem allereerst de plicht om duidelijke en volledige cijfers te verstrekken.

Ten slotte zou gemotiveerd moeten worden, of het mogelijk zou zijn geweest van de zeer gunstige na-oorlogse winsten te profiteren zonder in de lasten van de oorlog en de na-oorlogse jaren in de gegeven omvang bij te dfagen. Met instemming moge in dit verband ten slotte geconstateerd worden, dat de schrijver de „ontwaarding van de gulden” afkeurt en dus geacht moet worden het regeringsbeleid in zoverre dit deze ontwaarding heeft weten te remmen goet te keuren.

Naschrift van de „Stem uit het bedrijfsleven”.

De niet-gespecificeerde 9½ pCt van de winst is samengesteld uit 3 pCt verlies over 1945 en 6½ pCt tantièmes aan directie, personeel en commissarissen. Uiteraard zijn eind 1951 de cijfers enerzijds der voorraden en debiteuren en anderzijds der crediteuren zeer hoog in verband met de sterk gestegen grondstofprijzen. Nu deze alom een dalende richting hebben ingeslagen, gaat bij het zo sterk verhoogde peil der productiekosten de winst, veelal in positie der N.V. niet onaanzienlijk is verbeterd”, kan men dan ook verschillend oordelen. Door de opoffering van aandeelhouders, die zich met de uitkering van nog geen achtste deel van de gemaakte winst tevreden stelden, is inderdaad het bezit dezer vennootschap met 1 ton toegenomen in deze 6 jaren. Aandeelhouders worden hiervoor „beloond” met een veel te hoge waardering hunner aandelen voor de (verhoogde) vermogens- en de (verhoogde) successiebelasting.

Inmiddels is door de aftappingen voor belastingen (f 214.000), pensioenvoorzieningen (f 59.000) en vernieuwingen (f 117.000) de buffer: het bankcrediet, voor vrijwel 100 pCt in beslag genomen, mede ter wille van de grondstofvoorziening. Zij die de verantwoordelijkheid dragen voor de toekomst van de zaak kunnen deze niet anders dan met de grootste zorg tegemoet zien.

De kern der moeilijkheden, naast de te hoge belastingen, is gelegen in de onmogelijkheid der zeer noodzakelijke uitbreiding van het risicodragend kapitaal. De eigenaars/geldgevers dezer kleinere vennootschappen zijn niet bereid noch in staat (dank zij V.A.B., Vermogens-heffing-ineens en de verhoogde Inkomstenbelasting) om nieuw kapitaal te fourneren, terwijl toch in deze snel evoluerende „electronische” tijd vernieuwing der fabrieken en aanpassing der fabricatiemethoden dringend noodzakelijk is. Een verdere ontplooiing van de Nederlandse industrie, die uit deze sector moet worden gevoed, wordt hierdoor in uitgeste mate belemmerd.

Inzender meent ten slotte, dat een aanschaf van een kleine 1¼ ton in 6 jaar heel wat lijkt ten opzichte van het maatschappelijk kapitaal van 1½ ton. Na de beroving door de Duitsers en de verdwijning van alle auto's is bij de huidige prijzen van machines, gereedschappen en transportmateriaal f 117.000 (in feite 117.000 kwartjes!) bitter weinig



en onvoldoende voor aanpassing en modernisering, laat staan uitbreiding der zaken. Het betekent, dat slechts 21 pCt van de gemaakte winst productief werd besteed, terwijl 38 pCt naar de consumptieve sfeer verhuisde. Het is natuurlijk niet de bewuste bedoeling van het overheidsbeleid geweest om zaken als deze stuk te maken, maar de te hoge belasting van deels *schijnwinsten* heeft helaas dit effect. De afgetreden Minister van Financiën heeft dit wel ingezien en getracht door LIFO-systeem en extra afschrijvingsmogelijkheden 1950-1952 de gevolgen te verzachten, maar daarmee de hoofdoorzaak niet weggenomen. Steeds betrof het *uitstel*, niet verlaging der belasting en derhalve een verschuiving der lasten naar de toekomst.

### Techniek en toepassing der werkclassificatie

*M<sup>r</sup> R. J. Erdbrink te Voorburg schrijft ons:*

In het artikel „Techniek en toepassing der werkclassificatie” in „E.-S.B.” van 23 Juli jl. merkt de schrijver, Ir J. A. Borggreve, aan het slot op: „Uniek is de situatie in Nederland, waar de Genormaliseerde Methode, met het daarbij door het College van Rijksbemiddelaars, mede in overleg met de Stichting van den Arbeid, vastgelegde — geheime — verband tussen punten en loon, wordt toegepast op alle mogelijke functies in het bedrijfsleven”.

De tussenvoeging „—geheime—” zou, hetgeen stellig niet de bedoeling van schrijver zal zijn, bij de niet terzake kundige lezer aanleiding kunnen geven tot de misvatting, dat hier gewerkt wordt met slechts aan een bepaalde groep bekende geheime formules, tegen bekend worden waarvan angstvallig gewaakt zou worden.

Om een dergelijk misverstand uit te sluiten meen ik goed te doen op te merken, dat voor zover het verloop van de loonlijn — d.w.z. de grafische uitbeelding van de verhouding tussen aantal classificatiepunten en functieloon — niet reeds bij bedrijfsgenoten bekend is, hetgeen in de praktijk van de loonvorming meestal wel het geval blijkt te zijn, iedere belangstellende steeds zowel door de Stichting van den Arbeid als door het College hierover wordt ingelicht.

Hoewel er over werkclassificatie, zoals schrijver opmerkt, in sommige opzichten te veel wordt geschreven, zou ik in dit verband toch nog wel willen wijzen op het onlangs verschenen rapport van de Stichting van den Arbeid en het College van Rijksbemiddelaars „Werkclassificatie als hulpmiddel bij de loonpolitiek”. Ten aanzien van het verband tussen punten volgens de werkclassificatie en het functieloon in centen per uur wordt hierin gezegd, dat de verhouding punten-centen op het ogenblik in het algemeen gesproken voor de functie-niveaux tot aan het niveau van normale geschoolde functies kan worden weergegeven door een rechte lijn, d.w.z. dat de punten op alle niveaux binnen dit kader er van evenveel waard zijn. Voor gemeenteklasse I loopt deze rechte lijn van 90 cent tot 111 cent. (De beloning van functies boven dit niveau vormt nog een onderwerp van nadere bestudering, o.a. in verband met het tegengaan van nivellering en het bevorderen van meer differentiatie).

### BOEKBESPREKING

*G. Frumkin: Population changes in Europe since 1939.*

A study of population changes in Europe during and since world war II as shown by the balance sheets of twenty-four European countries. Augustus M. Kelley, Inc., New York 1951, 191 blz.

In 1949 is door de „Research and Planning Division” van de „Economic Commission for Europe” in het *Eco-*

*nomic Bulletin for Europe*, dl I, no 1, blz. 11 e.v., een (anoniem) artikel gepubliceerd, waarin een eerste poging werd gedaan om de veranderingen onder cijfers te brengen, die gedurende de periode 1939-1947 zijn ingetreden in de totale bevolkingscijfers van de voornaamste Europese landen (met uitzondering van de Sovjet-Unie), en om de factoren te analyseren, welke tot die veranderingen hebben geleid. Bedoeld artikel was, blijkens een noot, gebaseerd op de voorlopige resultaten van een onderzoek, ingesteld door de heer G. Frumkin, jaren lang redacteur van het *Statistical Year Book* van de Volkenbond. In het boek, waarvan de titel hierboven staat afgedrukt, heeft de heer Frumkin thans de uitkomsten van zijn studie nog eens wereldkundig gemaakt. Hij legt daarbij nauwgezet rekenschap af van de wijze, waarop hij bij zijn onderzoek is te werk gegaan.

Voor elk der 24 door hem behandelde gebieden nam de heer Frumkin het totale bevolkingscijfer op 31 December 1938 tot uitgangspunt. Dit cijfer vermeerderde hij met de bevolkingsaanwas uit hoofde van (eventuele) vergroting van grondgebied, geboorte en bevolkingstrek naar binnen, terwijl hij het verminderde met de bevolkingsteruggang uit hoofde van (eventueel) verlies van grondgebied, sterfte en bevolkingstrek naar buiten.

Om tot een systematische analyse te komen van de directe invloeden van de oorlog, maakte hij zijn berekeningen voor twee perioden: de jaren 1939-1945 en de jaren 1946-1947. Bij de sterfte gedurende de periode 1939-1945 onderscheidde hij tussen „normale” sterfte en oorlogsverliezen. De laatste splitste hij weder in sterfgevallen van militairen, van civiele personen (exclusief Joden) en van om het leven gebrachte Joden. Voor de bevolkingstrek maakte hij voor beide perioden een onderverdeling naar de hoofden: krijgsgevangenen en „anderen”.

Op de totale bevolkingscijfers, waartoe hij op deze wijze voor elk der behandelde landen per ultimo 1945 en per ultimo 1947 kwam, paste de heer Frumkin tenslotte nog een correctie toe in de gevallen, waarin bedoelde cijfers hetzij „geïnfleerd” waren door de aanwezigheid van *displaced persons* van wie kon worden aangenomen dat zij niet permanent in het land zouden blijven, hetzij „gedefleerd” door de afwezigheid van naar den vreemde gevoerde krijgsgevangenen van wie kon worden verwacht dat zij zouden repatriëren. Door de in eerste instantie gevonden cijfers te verminderen met de *displaced persons* en te vermeerderen met de terugverwachte krijgsgevangenen, kwam hij voor elk der genoemde data tot „gecorrigeerde bevolkingstotalen”.

Het ontwerpen van een schema als hier in het kort aangegeven, is tamelijk eenvoudig; maar het bijeenbrengen, schiften, rubriceren, vergelijken en verifiëren van de gegevens voor een zo gedetailleerde cijferopstelling vereist, moet een allesbehalve gemakkelijke taak zijn geweest, vooral omdat in tal van gevallen, bij gebreke van officiële statistieken, met schattingen moest worden gewerkt. Voor het verzamelen van het grondmateriaal heeft de heer Frumkin, naar hij in het voorwoord van zijn boek vermeldt, de medewerking ingeroepen en verkregen van „almost all the national statistical offices of Europe and numerous individual experts” (blz. 11). Hij heeft dat materiaal met grote zorgvuldigheid bewerkt, en zich kennelijk grote moeite gegeven om zijn schattingen op zo reëel mogelijke basis te brengen. Men krijgt de indruk dat de resultaten waartoe hij op deze wijze is gekomen, al kunnen zij uiteraard niet op volstrekte nauwkeurigheid aanspraak maken, de werkelijkheid vrij dicht moeten benaderen.

In het derde hoofdstuk van zijn boek expliciteert de heer Frumkin, voor elk land afzonderlijk, hoe hij tot zijn cijfers is gekomen, onder opgave van de voornaamste bronnen waaraan zijn gegevens zijn ontleend. Deze verantwoordingen, die tal van interessante bijzonderheden



TABEL I.

BEVOLKINGSBALANS VAN EUROPA 1939-1947 NAAR

	WESTELIJKE OORLOGVOERENDEN							LANDEN VAN DE „AS”		
	België	Dene- marken	Frankrijk	Luxem- burg	Neder- land	Noor- wegen	Verenigd Koninkrijk	Duits- land	Italië <sup>1)</sup>	Oosten- rijk
Bevolking einde 1938 .....	8.386	3.794	41.680	301	8.729	2.926	47.814	68.500	43.780	6.653
Wijzigingen 1939-1945										
Veranderingen in grondgebied .....	—	—	—	—	—	—	—	— 8.000	—	—
Geboorten .....	+ 812	+ 559	+ 4.145	+ 30	+ 1.377	+ 375	+ 5.380	+ 7.900	+ 6.570	+ 830
„Normale” sterfte .....	— 736	— 276	— 4.665	— 23	— 614	— 210	— 4.026	— 6.300	— 4.540	— 690
Oorlogsverliezen										
a. Militairen .....	— 12	— 0,4	— 250	— 4	— 12	— 6,4	— 326	— 3.500	— 330	— 230
b. Civiele personen (excl. Joden) .....	— 49	— 0,9	— 250	— 1	— 94	— 3,3	— 62	— 500	— 80	— 24
c. Joden .....	— 27	— 0,1	— 100	—	— 104	— 0,6	—	— 200	—	— 80
Bevolkingstrek (netto)										
a. Krijgsgevangenen .....	—	—	—	—	—	—	—	— 4.100	— 300	— 120
b. Anderen .....	— 30	+ 200	+ 190	— 19	— 4	—	+ 500	+ 7.000	+ 200	+ 353
Bevolking einde 1945 .....	8.344	4.276	40.750	284	9.278	3.081	49.280	60.800	45.300	6.694
Correcties uit hoofde van										
a. „Displaced persons” .....	—	—	—	—	—	—	—	— 1.100	— 100	— 200
b. Terugverwachte krijgsgevangenen .....	—	—	—	—	—	—	—	+ 4.350	+ 300	+ 120
Gecorrigeerd totaal einde 1945 .....	8.344	4.276	40.750	284	9.278	3.081	49.280	64.050	45.500	6.614
Bevolking einde 1945 .....	8.344	4.276	40.750	284	9.278	3.081	49.280	60.800	45.300	6.694
Wijzigingen 1946-1947										
Veranderingen in grondgebied .....	—	—	—	—	—	—	—	—	— 700	—
Geboorten .....	+ 292	+ 191	+ 1.699	+ 10	+ 552	+ 138	+ 1.980	+ 1.800	+ 2.044	+ 240
Sterfte .....	— 219	— 85	— 1.076	— 8	— 158	— 58	— 1.194	— 1.500	— 1.072	— 182
Bevolkingstrek (netto)										
a. Krijgsgevangenen .....	—	—	—	—	—	—	—	+ 2.900	+ 300	+ 60
b. Anderen .....	+ 96	— 142	+ 232	+ 5	+ 42	—	— 413	+ 3.700	— 22	+ 217
Bevolking einde 1947 .....	8.513	4.240	41.605	291	9.714	3.161	49.653	67.700	45.850	7.029
Correcties uit hoofde van										
a. „Displaced persons” .....	—	—	—	—	—	—	—	— 500	— 100	— 160
b. Terugverwachte krijgsgevangenen .....	—	—	—	—	—	—	—	+ 1.450	—	+ 60
Gecorrigeerd totaal einde 1947 .....	8.513	4.240	41.605	291	9.714	3.161	49.653	68.650	45.750	6.929

<sup>1)</sup> Voor 1946-1947 inclusief Triëst.

bevatten, vormen, naar het mij voorkomt, het meest waardevolle deel van het werk.

In zijn laatste hoofdstuk geeft de schrijver een samenvatting van de uitkomst van zijn onderzoek. Deze samenvatting en het commentaar, dat de auteur hier bij zijn cijfers levert, lijken mij niet zo gelukkig uitgevallen. De hierboven afgedrukte tabel I, die ik te mijnen gerieve uit de cijfers op de bladzijden 168-173 van het boek van de heer Frumkin samenstelde, doch die wellicht ook voor andere belangstellenden haar nut kan hebben, geeft van de resultaten van het onderzoek een, naar mijn smaak, overzichtelijker beeld. Ik liet daarbij de cijfers voor Malta, die de heer Frumkin wél geeft, als relatief zeer weinig belangrijk, achterwege.

De lezer, die deze tabel vergelijkt met de op soortgelijke wijze opgestelde en op dezelfde 23 landen betrekking hebbende tabel op de bladzijden 12 en 13 van het *Economic Bulletin for Europe* van 1949, hierboven aangehaald, zal opmerken dat de cijfers uit het boek een aantal niet onbelangrijke verschillen vertonen met die van de oudere publicatie. Die verschillen vinden voor een aanzienlijk deel hun grond in de omstandigheid, dat de nieuwere cijfers betrekking hebben op een grondgebied, dat, in zijn geheel genomen, van 1938 tot 1947 onveranderd is gebleven. De gebieden die door de Sovjet-Unie zijn geannexeerd, worden door de heer Frumkin van de aanvang af buiten rekening gelaten. Het komt mij voor, dat dit een belangrijke verbetering is. Zij heeft ten gevolge, dat het generale bevolkingstotaal voor 1938 bij Frumkin ongeveer 12 miljoen lager uitkomt dan in de publicatie van de „Economic Commission for Europe”, hetgeen de vergelijking met de latere jaren uiteraard vrij sterk beïnvloedt. Afgezien hiervan, is de heer Frumkin, blijkbaar op grond van voortgezet onderzoek, op enkele detailpunten tot enigszins andere cijfers gekomen. Laatstbedoelde verschillen zijn echter van ondergeschikt belang.

Uit de laatste kolom van tabel I blijkt, dat de gezamenlijke bevolking van de 23 daarin vermelde landen gedurende de periode 1939-1945 met 8 miljoen of, als men (hetgeen juist is) met het gecorrigeerde totaal voor

1945 rekt, met 4,3 miljoen zielen is verminderd. Dit verlies was twee jaar later ruimschoots ingehaald. Op het einde van 1947 was het totale bevolkingscijfer van de 23 landen, naar het gecorrigeerde totaal gerekend, reeds weder 3,5 miljoen hoger dan op het einde van 1938. Dat de daling gedurende de oorlogsjaren niet groter was en dat zij zo snel was ingehaald, is het gevolg van de relatief hoge geboortecijfers en de betrekkelijk weinig gestegen cijfers van de „normale” sterfte, zowel tijdens als onmiddellijk na de oorlog. Het gemiddelde geboortecijfer bedroeg voor de 23 landen gezamenlijk in de periode 1939-1945 ongeveer 19 (per duizend inwoners per jaar). Gedurende de eerste wereldoorlog beliep het geboortecijfer in West- en Noord-Europa slechts 17 <sup>1)</sup>. In de jaren 1936-1940 bleef het geboortecijfer in verscheidene Europese landen beneden 16 <sup>2)</sup>. De jaren 1946-1947 geven voor de 23 in de tabel vermelde landen tezamen een gemiddeld geboortecijfer van bijna 21 te zien. De „normale” sterfte bedroeg voor de 23 landen tezamen gemiddeld ongeveer 14,5 (per duizend inwoners per jaar) in de periode 1939-1945, en gemiddeld ongeveer 12,6 in de jaren 1946-1947. Het sterftecijfer in een land als Frankrijk bedroeg gedurende de jaren 1931-1940 gemiddeld 15,8 <sup>3)</sup>. De relatief hoge geboortecijfers en de betrekkelijk lage „normale” sterfte hadden ten gevolge, dat het natuurlijke bevolkingsaccres in de 23 landen tezamen gedurende de periode 1939-1947 ruim 18 miljoen zielen beliep.

Hiertegenover staan dan de oorlogsverliezen van in totaal 15,1 miljoen zielen. Zoals uit de laatste kolom van tabel I blijkt, hebben de militaire verliezen in totaal aanmerkelijk minder belopen dan de civiele verliezen, wanneer men onder de laatste ook de ter dood gebrachte Joden betreft. De tabel stelt duidelijk in het licht hoezeer vooral de Polen zijn getroffen door de gruwelijke tragedie die achter een groot deel van de cijfers dezer civiele verliezen ligt.

<sup>1)</sup> R. R. Kuczynski, *The measurement of population growth*, London 1935, blz. 103.

<sup>2)</sup> A. M. de Jong, *Inleiding tot het bevolkingsvraagstuk*, 's-Gravenhage 1946, blz. 137.

<sup>3)</sup> De Jong, t.a.p., blz. 138.

DE BEREKENINGEN VAN G. PROUJIN  
(in duizenden)

OOSTELIJKE EN ZUID-OOSTELIJKE OORLOGVOERENDEN								ANDERE LANDEN					Totaal
Bulgarije	Finland	Griekenland	Hongarije	Joegoslavië	Polen	Roemenië	Tsjechoslowakije	Ierland	Portugal	Spanje	Zweden	Zwitserland	
6.270	3.697	7.295	9.200	15.490	28.400	16.070	14.610	2.942	7.590	25.500	6.310	4.200	380.137
+ 320 <sup>o</sup>	—	—	—	—	+ 8.000	— 320	—	—	—	—	—	—	—
+ 1.050	+ -547	+ 1.160	+ 1.270	+ 2.600	+ 3.200	+ 2.700	+ 2.070	+ 432	+ 1.367	+ 3.903	+ 801	+ 536	+49.614
— 630	— 343	— 840	— 950	— 1.400	— 3.000	— 2.170	— 1.495	— 300	— 855	— 2.786	— 491	— 345	—37.685
— 10	— 82	— 20	— 140	— 300	— 100	— 300	— 200	—	—	—	—	—	— 5.822
— 10	— 2	— 80	— 50	— 1.150	— 2.500	—	— 75	—	—	—	—	—	— 4.921
—	—	— 60	— 240	— 50	— 3.200	— 160	— 140	—	—	—	—	—	— 4.372
—	—	—	— 170	—	—	— 100	— 250	—	—	—	—	—	— 5.040
— 50	— 2	—	+ 180	— 350	— 6.900	— 150	— 760	— 100	— 34	— 97	+ 89	+ 55	+ 273
6.940	3.815	7.455	9.100	14.840	23.900	15.570	13.760	2.974	8.068	26.520	6.709	4.446	372.184
—	—	—	+ 170	—	—	—	—	—	—	—	—	—	— 1.400
—	—	—	—	—	—	+ 100	—	—	—	—	—	—	+ 5.040
6.940	3.815	7.455	9.270	14.840	23.900	15.670	13.760	2.974	8.068	26.520	6.709	4.446	375.824
6.940	3.815	7.455	9.100	14.840	23.900	15.570	13.760	2.974	8.068	26.520	6.709	4.446	372.184
—	—	—	—	+ 700	—	—	—	—	—	—	—	—	—
+ 350	+ 213	+ 450	+ 342	+ 700	+ 1.200	+ 760	+ 586	+ 137	+ 406	+ 1.160	+ 260	+ 177	+15.687
— 190	— 91	— 200	— 249	— 450	— 600	— 640	— 328	— 86	— 231	— 673	— 144	— 102	— 9.536
—	—	—	+ 130	—	—	+ 80	—	—	—	—	—	—	+ 3.470
—	— 2	—	— 155	— 90	— 800	—	— 1.755	— 13	— 7	—	+ 31	+ 77	+ 1.001
7.100	3.935	7.705	9.168	15.700	23.700	15.770	12.263	3.012	8.236	27.007	6.856	4.598	382.806
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	— 767
—	—	—	+ 40	—	—	+ 20	—	—	—	—	—	—	+ 1.570
7.100	3.935	7.705	9.208	15.700	23.700	15.790	12.263	3.012	8.236	27.007	6.856	4.598	383.609

Dit brengt ons tot de cijfers voor de individuele landen, die eigenlijk belangwekkender zijn dan de totalen, vooral ook om de opvallende verschillen van land tot land die zij aan het licht brengen. Aan een enigszins uitvoerige analyse van de cijfers der afzonderlijke landen kan hier uiteraard niet worden gedacht. Ik volsta met op enkele saillante punten de aandacht te vestigen.

De militaire verliezen zijn verreweg het grootst geweest in de landen van de „as”. Zij bedroegen in Duitsland, Italië en Oostenrijk tezamen ruim 4 miljoen of 70 procent van het totaal der militaire verliezen in alle 23 landen tezamen. In Duitsland bleef het natuurlijke bevolkingsaccres gedurende de periode 1939-1947 (1,9 miljoen) sterk ten achter bij de totale oorlogsverliezen (4,2 miljoen). Bovendien leed dit land een aanzienlijk bevolkingsverlies (8 miljoen) door vermindering van grondgebied. Dat Duitsland niettemin op het einde van 1947 zijn bevolkingsverlies had ingehaald, is grotendeels toe te schrijven aan migratie uit andere landen (voornamelijk Polen, Tsjechoslowakije, Hongarije en Roemenië). Een soortgelijk verschijnsel (zonder gebiedsafstand) ziet men op kleiner schaal in Oostenrijk. Italië biedt een geheel ander beeld. Hier bedroeg het natuurlijke bevolkingsaccres gedurende de jaren 1939-1947 (3 miljoen) ruim het zevenvoud van de oorlogsverliezen (410.000).

Een schrille tegenstelling tot Italië vormt Frankrijk. Dit land is het enige uit de tabel, waar gedurende de jaren 1939-1945 de „normale” sterfte de geboorten overtrof. Het had in die periode een totaal natuurlijk bevolkingsdecres van 520.000 zielen. Dit decres werd in de jaren 1946-1947 weliswaar goedge maakt door een geboortenoverschot; maar de natuurlijke bevolkingsaanwas voor de gehele periode 1939-1947 bedroeg slechts 103.000 zielen of niet veel meer dan een zesde deel van de oorlogsverliezen. Het Verenigd Koninkrijk geeft weder geheel andere cijfers te zien. Hier beliep het natuurlijke bevolkingsoverschot van de jaren 1939-1947 ruim het vijfvoud van de oorlogsverliezen.

Belangwekkende resultaten levert ook een vergelijking van de bevolkingstotalen der afzonderlijke landen per

ultimo 1938 en 1947. De toeneming van het generale totaal met 3,5 miljoen, hierboven gesignaleerd, zegt op zichzelf zeer weinig. Zij is de resultante van een reeks stijgingen en dalingen. Ik heb de moeite genomen voor elk land en elke groep landen de toeneming of vermindering in procenten van het cijfer voor 1938 te berekenen. Men vindt deze cijfers in tabel II. Een enkele blik op kolom (5) van deze tabel is voldoende om te zien hoezeer de groep der Oostelijke en Zuid-oostelijke oorlogvoerenden uit bevolkingsoogpunt de verliezende partij is geweest. Als groep genomen, hadden deze landen hun bevolkingsverlies uit de oorlogsjaren in 1947 nog in het geheel niet ingehaald. Hun bevolkingstotaal was op het einde van 1947 5,6 procent lager dan negen jaar tevoren. De Westelijke oorlogvoerenden stonden als groep per genoemde datum 3,1 procent boven het cijfer voor einde 1938; de landen van de „as” 2 procent; de „neutralen” 6,8 procent.

Wat de individuele landen betreft, vertonen Polen en Tsjechoslowakije bevolkingsverliezen van respectievelijk 16,5 en 16,1 procent. Ook in Luxemburg, Roemenië en Frankrijk had het bevolkingscijfer in 1947 nog niet het peil van 1938 bereikt. Bij Frankrijk is het verschil zo gering, dat het kan worden verwaarloosd. Tot de landen, die per ultimo 1947 een *plus* vertonen, behoren er twee waarbij dat *plus* practisch ook niet van betekenis is: Duitsland en Hongarije. De grootste (relatieve) bevolkingsvermeerdering vertonen Bulgarije met 13,2 procent, Denemarken met 11,8 procent en Nederland met 11,3 procent.

Het hoge cijfer voor Bulgarije is voor een groot gedeelte toe te schrijven aan vermeerdering van grondgebied (ten koste van Roemenië). Zonder deze vermeerdering zou het bevolkingsaccres van Bulgarije in de periode 1939-1947 slechts 8,1 procent hebben belopen. Het hoge cijfer voor Denemarken laat zich voor een deel verklaren door de omstandigheid, dat dat land nagenoeg geen oorlogsverliezen heeft geleden. Indien de oorlogsverliezen van Denemarken even groot waren geweest als die van Nederland, zou het bevolkingsaccres in Denemarken niet hoger dan 9,7 procent zijn geweest.

TABEL II.  
TOTALE BEVOLKINGSCIJFERS VAN DRIEENTWINTIG LANDEN, 1938  
EN 1947 NAAR DE BEREKENINGEN VAN G. FRUMKIN.  
(Kofommen (2) - (4) in duizenden)

(1)	(2)	(3)	(4)		(5)
	Einde 1938	Einde 1947	Verschil tussen (2) en (3)		
			Absoluut	In procenten	
België .....	8.386	8.513	+ 127	+ 1,5	
Denemarken .....	3.794	4.240	+ 446	+ 11,8	
Frankrijk .....	41.680	41.605	— 75	— 0,2	
Luxemburg .....	301	291	— 10	— 3,3	
Nederland .....	8.729	9.714	+ 985	+ 11,3	
Noorwegen .....	2.926	3.161	+ 235	+ 8,0	
Verenigd Koninkrijk .....	47.814	49.653	+ 1.839	+ 3,8	
Totaal Westelijke oorlogvoerenden .....	113.630	117.177	+ 3.547	+ 3,1	
Duitsland .....	68.500	68.650	+ 150	+ 0,2	
Italië .....	43.780	45.750	+ 1.970	+ 4,5	
Oostenrijk .....	6.653	6.922	+ 269	+ 4,0	
Totaal landen van de „as” .....	118.933	121.322	+ 2.389	+ 2,0	
Bulgarije .....	6.270	7.100	+ 830	+ 13,2	
Finland .....	3.697	3.935	+ 238	+ 6,4	
Griekenland .....	7.295	7.705	+ 410	+ 5,6	
Hongarije .....	9.200	9.208	+ 8	+ 0,1	
Joego-Slavië .....	15.490	15.700	+ 210	+ 1,4	
Polen .....	28.400	23.700	— 4.700	— 16,5	
Roemenië .....	16.070	15.790	— 280	— 1,7	
Tsjechoslowakije .....	14.610	12.263	— 2.347	— 16,1	
Totaal Oostelijke en Zuid-oostelijke oorlogvoerenden .....	101.032	95.401	— 5.631	— 5,6	
Ierland .....	2.942	3.012	+ 70	+ 2,4	
Portugal .....	7.590	8.236	+ 646	+ 8,5	
Spanje .....	25.500	27.007	+ 1.507	+ 5,9	
Zweden .....	6.310	6.856	+ 546	+ 8,7	
Zwitserland .....	4.200	4.598	+ 398	+ 9,5	
Totaal „andere landen” .....	46.542	49.709	+ 3.167	+ 6,8	
Totaal algemeen .....	380.137	383.609	+ 3.472	+ 0,9	

De oorlogsverliezen van Nederland waren in de groep der Westelijke oorlogvoerenden relatief veruit het grootst. Zij bedroegen 2,4 procent van het bevolkingstotaal per einde 1938. Voor België, Denemarken, Frankrijk, Luxemburg, Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk; 0,04; 1,4; 1,7; 0,4 en 0,8. Dat de bevolking van Nederland gedurende de periode 1939-1947 niettemin met 11,3 procent toenam, is een gevolg van het geboortecijfer hier te lande. Dit cijfer handhaafde, vooral in de jaren onmiddellijk na de oorlog, ten volle zijn reputatie. Het bedroeg in het tijdvak 1939-1945 gemiddeld 21,8 en in de jaren 1946-1947 gemiddeld zelfs 29 <sup>4)</sup>.

Ik moet het hierbij laten. Wij mogen, meen ik, de heer Frumkin dankbaar zijn dat hij, met zijn van gedegen vakmanschap getuigende studie, nog weer eens onze aandacht heeft gevestigd op de in zoveel opzichten merkwaardige Europese bevolkingsbalans van de tweede wereldoorlog.

Bloemendaal.

A. M. DE JONG.

<sup>4)</sup> Statistisch zakboek van het C.B.S.

## AANTEKENING

### De Engelse ijzer- en staalindustrie

Toen in 1949 het Engelse Lagerhuis de wet tot nationalisatie van de ijzer- en staalindustrie met een kleine meerderheid aannam, nadat de toenmalige Labourregering op aandringen van de Conservatieven enige kleine amendementen had aangebracht, kondigden de Conservatieven aan, dat zij, indien zij weer aan het bewind zouden komen, deze wet ongedaan zouden maken.

De Conservatieven kwamen in October jl. weer aan het bewind en het was dan ook niet te verwonderen, dat de Troonrede, waarmede de eerste zitting van het huidige Parlement werd geopend, aankondigde, dat een wetsontwerp zou worden ingediend teneinde de ijzer- en staalindustrie te reorganiseren onder particulier beheer, doch met een zekere mate van regeringstoezicht.

Vooruitlopende op dit wetsontwerp tot denationalisatie, heeft de Regering thans een Witboek uitgegeven, behelzende de plannen ten aanzien van de toerusting van de genationaliseerde staalbedrijven aan de particuliere eigenaren en het regeringstoezicht op de industrie.

Het is de bedoeling de gehele industrie onder de controle van een IJzer- en Staalraad te brengen, hetgeen een einde zal maken aan het huidige verschil tussen de genationaliseerde en de niet-genationaliseerde onderdelen van de industrie.

De IJzer- en Staalraad, die zal worden benoemd door de Minister van Materiaalvoorziening, zal zich bezighouden met de controle op kapitaalinvesteringen, het vaststellen van maximumprijzen en de verdeling van grondstoffen. De Raad zal echter geen bemoeienis hebben met de fabricage van machinerieën en onderdelen en andere werkzaamheden welke geen direct verband houden met de staalproductie, doch wel tot de competentie van de IJzer- en Staalcorporatie (het tot de rekerende lichaam van de genationaliseerde industrie) behoren.

De aandelen van de genationaliseerde bedrijven zullen door de IJzer- en Staalcorporatie aan een speciaal „Holding and Realisation Agency” worden overgedragen en dit Agency zal de aandelen met toestemming van het Engelse Ministerie van Financiën te gelde maken. In de te bedingen prijzen zal rekening worden gehouden met de veranderingen, welke de bedrijven sedert nationalisatie hebben ondergaan.

De „British Iron and Steel Federation”, die de particuliere eigenaren vertegenwoordigt, gaat volkomen accoord met de voorstellen der Regering en is van opinie, dat een spoedige verwezenlijking hiervan van groot belang is.

Hoewel de gehele industrie wederom in particulier beheer zijn, zal het regeringstoezicht tamelijk uitgebreid zijn. Volgens sommigen is dit zeer gewenst, aangezien het hier een hoofdindustrie betreft. Dit toezicht, dat de vaststelling van maximumprijzen inhoudt en waarbij vertegenwoordigers van de vakbonden zullen worden betrokken, zal tegemoetkomen aan hen, die bezwaar hadden tegen het monopolistische karakter van de Engelse ijzer- en staalindustrie onder particulier beheer.

De voorstellen der Regering zien er — tenminste op papier — zeer aantrekkelijk uit. Uiteraard kan men niet voorzien hoe de denationalisatie, welke enige jaren in beslag zal nemen, in praktijk zal verlopen. Bovendien is de Labourpartij voornemens de ijzer- en staalindustrie opnieuw te nationaliseren, indien een Labourregering aan het bewind mocht komen. In hoeverre deze bedreiging eventueel ten uitvoer zal worden gebracht is verre van zeker. De plannen van de Regering komen nl. tegemoet aan het bezwaar van de Labourpartij, dat denationalisatie de industrie aan het oppertoezicht van het Parlement zou onttrekken.

In elk geval verwacht men, dat denationalisatie de uitbreidingsplannen van de industrie ten goede zal komen en waarschijnlijk ook tot een besparing van kosten zal leiden.

Londen, 2 Augustus 1952.

F. I. H. VOS.

## GELD- EN KAPITAALMARKT

### De geldmarkt.

In de afgelopen week veranderde het beeld van de geldmarkt vrijwel omstandigheden deden zich niet voor, hetgeen midden in de maand ook nauwelijks valt te verwachten. Het is niet onmogelijk, dat de komende maand-ultimo een lichte verkrapping zal veroorzaken wegens de behoeften aan chartaal geld, maar de nog steeds rijkelijk vloeiende deviezenstroom maakt ernstige liquiditeitsmoeilijkheden bij de geldmarktinstellingen niet erg waarschijnlijk.

De callgeldrente bleef onveranderd op  $\frac{1}{2}$  pCt; het zeer kortlopende Septemberpapier was tegen  $\frac{5}{8}$  pCt aangeboden, driemaandspromessen waren tegen  $\frac{7}{8}$  pCt gevraagd, terwijl het in latere maanden vervallende papier praktisch  $\frac{7}{8}$ - $\frac{15}{16}$  pCt noteerde.

#### De kapitaalmarkt.

Over het algemeen waren de koersfluctuaties op de aandelenmarkt gering. Alleen scheepvaartfondsen gaven een — overigens niet zeer grote — daling te zien. Berichten omtrent een scherpe daling in de vrachtprijzen en het opleggen van oudere schepen in tal van landen trokken nogal de aandacht, zodat de koersdaling van de betrokken fondsen hierin een goede verklaringsgrond kan vinden. Deze gang van zaken wijst op een verslapping van de bewapeningsconjunctuur, of wil men de wereldconjunctuur. Het is thans nog moeilijk te zeggen, in hoeverre deze gang van zaken zich zal voortzetten. Veel hangt hierbij af van de gang van zaken in de Verenigde Staten en de maatregelen, welke men daar te lande van overheidswege zal nemen. Voor ons land, dat zo nauw bij het internationale verkeer is betrokken, is dit alles uiteraard van het hoogste gewicht. In ieder geval verkrijgt men de indruk, dat in het huidige koerspeil van de meeste aandelen reeds zeer veel kwade kansen zijn verdisconteerd; de betrekkelijke rust, waarin onze aandelenmarkt nu al geruime tijd verkeert wijst er ook op, dat de beleggers over het algemeen het huidige koerspeil, met inachtneming van een mogelijk minder gunstige toekomst, niet te hoog achten.

Ook de koersen van obligaties waren nagenoeg ongewijzigd t.o.v. de voorgaande verslagperiode. Ondanks de aanhoudende stroom van emissies is hier nog een enigszins stijgende tendentie aanwezig, zodat sommige obligaties nog een fractie in koers konden stijgen. Uit de gang van zaken in de laatste weken zou men kunnen afleiden, dat het thans geldende rentegamma voor overheidsleningen goed „in de markt ligt”, en dus eigenlijk geen reële functie meer vervult.

Onderstaande tabel geeft een indruk van de gang van zaken op de kapitaalmarkt in de afgelopen week.

Aand. indexcijfers.	15 Aug. 1952	22 Aug. 1952
Algemeen .....	135,7	135,4
Industrie .....	189,4	189,9
Scheepvaart .....	154,3	152,7
Banken .....	119,8	121,2
Indon. aand. ....	45,0	44,2
<b>Aandelen.</b>		
A.K.U. ....	141%	143%
Philips .....	153	152%
Unilever .....	172½	174½
H.A.L. ....	145	145
Amsterd. Rubber .....	80	79½
H.V.A. ....	98½	94½
Kon. Petroleum .....	323%	323%
<b>Staatsfondsen.</b>		
2½ pCt N.W.S. ....	757/16	7511/16
3-3½ pCt 1947 .....	91¼	917/16
3 pCt Invest. cert. ....	93¼	9215/16
3½ pCt 1951 .....	96¾	96½
3 pCt Dollarlening .....	9411/16	95
<b>Diverse obligaties.</b>		
3½ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	95	95
3½ pCt Bataafsche Petr. ....	97%	97%
3½ pCt Philips 1948 .....	96	95½
3¼ pCt Westl. Hyp. Bank .....	89%	90
		a. i.

## GEMEENTE OUDEWATER

### UITGIFTE van

f 700.000.- 3½% 6-jarige obligatiën

In stukken van nominaal f 1.000.—, luidende aan toonder

Ondergetekenden berichten, dat de inschrijving op bovengenoemde obligatiën zal zijn opengesteld op

**VRIJDAG 29 AUGUSTUS 1952**

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

**tot de koers van 100 pCt.**

ten kantore van LABOUCHERE & Co. N.V. te Amsterdam,

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 22 Augustus 1952. Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten zijn bij genoemd kantoor verkrijgbaar.

**Burgemeester en Wethouders  
der Gemeente Oudewater.**

OUDEWATER, 22 Augustus 1952.

## GEMEENTE LEEUWARDEN

### UITGIFTE van

f 2.500.000.- 4¼ pCt. 30-jarige obligatiën  
(Derde Lening)

waarvan reeds f 1.000.000.- obligatiën op inschrijvingsvoorwaarden zijn geplaatst.

Grootte der stukken nom. f 1000.- aan toonder

Ondergetekenden berichten, dat de inschrijving op bovengenoemde obligatiën, voor zover niet reeds op inschrijvingsvoorwaarden geplaatst, zal zijn opengesteld op

**DONDERDAG 28 AUGUSTUS 1952**

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur

**tot de koers van 100 pCt.**

bij de kantoren van de

**Rotterdamsche Bank N.V. en de  
Amsterdamsche Bank N.V.**

te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Leeuwarden,

op de voorwaarden van het prospectus van 21 Augustus 1952. Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten zijn bij genoemde kantoren verkrijgbaar.

Leeuwarden, 21 Augustus 1952.

**Burgemeester en Wethouders  
der Gemeente Leeuwarden.**

Abonneert U op

# DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van Prof. P. Hen-  
nipman, Prof. P. B. Kreukniet, Prof. H. W.  
Lambers, Th. Ligthart, Prof. J. Tinbergen,  
Prof. G. M. Verrijn Stuart, Prof. F. de Vries,  
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f 22.50; fr. p. post f 23.60;  
voor studenten f 19.—; franco per post f 20.10

Abonnementen worden aangenomen door de  
boekhandel en door de uitgevers

DE ERVEN F. BOHN TE HAARLEM

Groot bedrijf, zich bewegende op het gebied van  
openbare werken in binnen- en buitenland,

zoekt ter

## ASSISTENTIE VAN DE DIRECTIE

iemand, die op  
technisch-economisch  
gebied zijn sporen heeft verdiend.

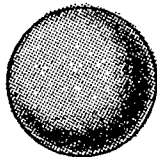
Sollicitaties uitsluitend schriftelijk te rich-  
ten aan de Directie van

**V. HATTUM EN BLANKEVOORT N.V.**

Velsersweg 10, Beverwijk.



De rechte lijn is een efficiënte verbindingsvorm



De bol is een efficiënte inhoudsvorm

Efficiënte vormen van bedrijfsinrichting op het gebied  
van administratie, intern transport, verpakking en  
reclame, kunt U vinden op de

# Efficiency Afdeling

van de

## NAJAARSBEURS UTRECHT

(terrein Croeselaan) 2-11 September 1952



### ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch  
Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter  
de Hoochstraat 5, Rotterdam  
(West)

Telefoon Redactie en Admini-  
stratie 38040. Giro 8408.

Bankiers:  
R. Mees en Zoonen, Rotterdam

Redactie-adres voor België:  
Seminarie voor Gespecialiseerde  
Ekonomie, 14, Universiteits-  
straat, Gent.

Abonnementen: Pieter de  
Hoochstraat 5, Rotterdam (W.)  
Abonnementsprijs, franco per  
post, voor Nederland en de  
Uniegebieden en Overzeese  
Rijksdelen (per zeepost) f 26.—,  
overige landen f 28.— per jaar.  
Abonnementen kunnen ingaan  
met elk nummer en slechts  
worden beëindigd per ultimo  
van het kalenderjaar.

Aangetekende stukken in Ne-  
derland aan het Bijkantoor  
Westzeedijk, Rotterdam (W.)

### ADVERTENTIES.

Alle correspondentie betreffen-  
de advertenties te richten aan  
de Firma H. A. M. Roelants,  
Lange Haven 141, Schiedam  
(Telefoon 69300, toestel 6).  
Advertentietarief f 0.43 per  
mm. Contract-tarieven op aan-  
vraag. Rubrieken „Vacatures”  
en „Beschikbare krachten”  
f 0.60 per mm (dubbele ko-  
lom). De administratie behoudt  
zich het recht voor om adver-  
tenties zonder opgaaf van  
redenen te weigeren.

Losse nummers 75 cts.